

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

bakalářská práce

Liturgický prostor v Církvi československé husitské

Liturgical space in The Czechoslovak Hussite Church

vedoucí práce:

Mgr. Pavel Kolář, Th.D., M.T.S.

autor:

Kristýna Peterová

**Rok
2014**

Poděkování

Ráda bych poděkovala všem, kteří mi s touto prací pomáhali. Obzvláště děkuji svému vedoucímu bakalářské práce Mgr. Pavlu Kolářovi Th.D. za vedení během psaní této práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem Liturgický prostor v Církvi československé husitské napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Přerově n.L. dne 23.4.2014

Kristýna Peterová

Anotace v českém jazyce

Má práce s názvem Liturgický prostor v Církvi československé husitské, má poukázat na specifika liturgického prostoru a vývoj liturgického prostoru v Církvi československé husitské, jak v rovině obecné, tak i na praktických příkladech sborů. Obsahuje také stručnou historii církve a stručný popis liturgického prostoru obecně, se zaměřením na jeho vývoj ve dvacátém století. Z praktických příkladů liturgických prostor jsem si pro svou práci vybrala Husův sbor v Praze na Vinohradech, Husův sbor v Praze Vršovcích, Sbor kněze Ambrože v Hradci Králové, kostel sv. Mikuláše na Staroměstském náměstí a Husův sbor v Brně. Tyto sbory jsem podrobněji rozebrala. Součástí práce je i grafická příloha s fotografiemi jednotlivých sborů. Cílem práce je také rozšířit povědomí o Církvi československé husitské a specifické architektuře jejích sborů.

Klíčová slova v češtině

Kostel, Církev československá husitská, církev, liturgický prostor, Husův sbor, kostel sv. Mikuláše, Sbor kněze Ambrože

Anotace v anglickém jazyce

My bachelor's thesis which is called Liturgical space in The Czechoslovak Hussite Church, should point out specifications of liturgical space and a development of liturgical space in The Czechoslovak Husitte Church, generally and also in practical examples of churches.

It contains short history of the Church and a short description of liturgical space and its development in the 20th century. For the practical examples of liturgical places I have chosen Church of Jan Hus in Prague Vinohrady, Church of Jan Hus in Prague Vršovice, Church of pastor Ambrosius in Hradec Králové, Church of st. Nicolas on Oldtown square and Church of Jan Hus in Brno. I describe these churches in details . The bachelor's thesis contains graphic part with photos of each churches. The goal of the diploma is also to spread awareness about The Czechoslovak Hussite Church and the specific architecture of its churches.

Keywords

Church, The Czechoslovak Hussite Church, Liturgical space, Church of Jan Hus, Church of st. Nicolas, Church of pastor Ambrosius

Seznam použitých zkratek

CČS - Církev československá

CČSH - Církev československá husitská (husitská přidáno k názvu církve od r. 1971)

Obsah

Úvod.....	8
1. Křesťanský bohoslužebný prostor.....	9
1.1. Stručná historie.....	9
1.2. Vznik moderní církevní architektury.....	13
1.3. Dnešní potřeby liturgického prostoru.....	15
2. Historie Církve československé husitské.....	16
2.1. Situace před vznikem CČSH.....	16
2.2. Osobnost Karla Farského.....	16
2.3. Nová církev a rozkol v ní.....	17
2.4. Další vývoj církve.....	18
2.5. Pojmové určení církve.....	19
2.6. Liturgie.....	20
3. Sborny CČSH.....	23
3.1. Typy bohoslužebných prostor v CČSH.....	23
3.2. Architektura sborů.....	23
3.3. Řešení interiéru sborů.....	25
3.3.1. František Bílek a jeho tvorba pro CČSH.....	26
3.4. Původní Sborny.....	27
3.4.1. Husův sbor v Praze na Vinohradech.....	28
3.4.2. Sbor CČSH v Praze Vršovicích.....	33
3.4.3. Husův sbor v Botanické ulici v Brně.....	37
3.4.4. Sbor kněze Ambrože.....	40
3.5. Adaptované prostory.....	42
3.5.1. Chrám sv. Mikuláše v Praze na Starém Městě.....	44
Závěr.....	51
Seznam příloh.....	58

Úvod

Téma Liturgický prostor v Církvi československé husitské jsem si vybrala, protože se již dlouhou dobu zajímám o architekturu a zvláště pak o moderní architekturu 20. století. Z této oblasti vzniklo a stále je vydáváno mnoho zajímavých odborných prací a publikací, které se ovšem zaměřují pouze a výhradně na architekturu a pomíjí historii a myšlenku samotné stavby. To je, zvláště v případě architektury sakrální, velká škoda. Účelem této práce je tedy představení bohoslužebného prostoru s ohledem na liturgii, která tento prostor formovala se zaměřením na prostory Církve československé husitské.

Sbory Církve československé husitské jsou ve většině případů nádherným spojením moderní funkční stavby a duchovního naplnění jejího poslání. Jsou také důkazem odhodlání prvních průkopníků a členů této církve o založení pevného společenství, které se bude pravidelně scházet nejen k bohoslužbám, ale sdílet svou společnost i v jiných aktivitách. Z počátku se toto společenství muselo často spokojit s provizorními prostory a na stavbu sborů vybírat peníze v rámci své náboženské obce. Je tedy až udivující kolik sborů bylo v poměrně krátké době vystavěno. Často jde o díla význačných architektů a také výtvarníků, kteří spojili své jméno právě s Církví československou husitskou. Vznikly tak umělecké počiny, které jsou nejen funkční a krásné, ale díky svému náboženskému rozměru i duchovně velmi hodnotné.

Při psaní práce jsem si kladla otázky jako: Za jakých okolností sbory Církve československé vznikaly a co ovlivnilo jejich konečnou podobu? A změnil se nějak prostor v této církvi za téměř sto let její existence? Dále jsem se snažila zmapovat nejen samotný prostor a jeho vývoj, ale i aktivity, které církve v tomto prostoru vyvíjela a vyvíjí.

Pro konkrétní demonstraci jsem si vybrala několik typických objektů pro CČS (Církvev československá) a zároveň přidala i budovy, ve kterých církve působí, ale nejsou vytvořeny prvoplánově pro potřeby této církve. Zde jsem řešila otázku, zda je pro CČS překážkou nepůvodní prostor, který je potřeba nějakým způsobem adaptovat.

Církvev rozšířila svůj oficiální název roku 1971 na svém šestém sněmu na Církvev československá husitská z původního názvu Církvev československá. V této práci se tak vyskytují oba tyto názvy.

1. Křesťanský bohoslužebný prostor

1.1. Stručná historie

První křesťané byli výrazně formováni židovským prostředím, ze kterého křesťanství vzešlo. „Prostředí židovské synagogy patrně důležitým způsobem ovlivnilo podobu bohoslužebného prostoru prvních křesťanů.“¹

Fakticky se však stal prvním prostorem pro slavení večeře Páně dům. Stalo se tak kvůli pronásledování prvních křesťanů, kteří často museli svou náboženskou činnost provozovat tajně. Odkaz na slavení bohoslužby v domě máme v 1. kapitole Skutků apoštolů, kde se dovídáme, že se učedníci modlili v horní místnosti domu (Sk 1,13).²

Pojem „dům Boží“ a „chrám Boží“ dostává pak teologický rozměr v Pavlově poselství pro obec věřících v Korintu, kdy takto označuje samotné věřící. Stavbou se v kontextu Pavlových listů rozumí také celé společenství křesťanů. Základními kameny takové stavby jsou apoštolové a proroci. Ježíš Kristus potom představuje kámen úhelný, který má moc celou stavbu pevně spojit (Ef 2,21-2,22). Každý v křesťanské obci tak, jako živý kámen, pomáhá vystavět „chrám Boží“. ³ Křesťané si tedy svůj „chrám“ nosí všude s sebou, protože jsou jeho součástí.

V křesťanství na rozdíl od jiných kultů neexistovala obětní praxe jako taková, protože jedinou obětí je oběť Ježíše Krista. Fakt, že toto rodící se nové náboženství nebylo vázáno na jediné místo (jako například židovství na chrám v Jeruzalémě) dával účastníkům bohoslužeb poměrně velkou možnost improvizace, která byla značně využívána v dobách pronásledování, kdy se často provozování kultu muselo uchýlit do domů a podzemních katakomb. ⁴

Ve 4. století se díky Milánskému ediktu, který zrovnoprávnil křesťanství s ostatními římskými kulty, přesouvá slavení mše do baziliky. Bazilika byla podélná budova s velkými okny a půlkruhovou apsidou orientovanou na východ. Původně sloužila k nejrůznějším světským účelům například místo soudní budovy nebo tržnice⁵

¹ BUTTA, Tomáš. *Uvedení do bohoslužebné teorie a praxe v Církvi československé husitské*. Praha, 2005, s. 81.

² KLÍPA, Jan (ed.). *Liturgický prostor v současné architektuře*. Praha: Sít', Ekumenické nakladatelství, 2009, 76 s. ISBN 978-80-86040-17-2, s. 10.

³ KLÍPA. *Liturgický prostor v současné architektuře*. s. 9.

⁴ PIJOAN, José. *Dějiny umění/3*. 4. vyd. Praha: Balios, 1998, s. 7-21. ISBN 8071768669.

⁵ Tamtéž

V této době se také prosazují církevní stavby s centrálním půdorysem. Jedná se z počátku o baptisteria, kde je ve středu stavby umístěna velká křtitelnice nebo memoria s oltářem ve středu, která sloužila k uctění památky mučedníků. Později již není potřeba pro křtitelnici stavět samostatné budovy, ale centrálního půdorysu bylo využíváno i nadále. Často se s nimi setkáme na východě v podobě křížových kopulových chrámů. Na západě se tento typ stavby příliš neprosadil. Významnou památkou tohoto typu je palácová kaple Karla Velikého v Cáchách, která je založena na osmibokém půdorysu. V našem prostředí se můžeme setkat s menšími církevními stavbami založenými na půdorysu spojených kružnic, pro které se vžil název rotunda. Tyto stavby jsou charakteristické pro období raného středověku.⁶

Vedle rotund se více prosazovaly kostely s podélnou dispozicí. „Základní formou katolického kostela byla podélná dispozice s jasně odděleným prostorem pro laiky a presbytářem, kam kněz vystupoval jako na vyvýšené jeviště.“⁷ Zde byl umístěn oltář, jehož název je dovozen od latinského slova altare, což označuje žároviště určené ke spalování obětí. Původ křesťanského oltáře musíme hledat již v židovském náboženství a Starém zákonu. Z něho můžeme vyčíst, jak původní podobu oltáře, tak i jeho význam pro náboženskou praxi.

Oltář je od svého počátku spojen hlavně s obětí. Oběť potom spojuje člověka s Bohem a oltář je speciálně určeným místem pro tuto komunikaci. V Genesis je psáno: „Noe pak vybudoval Hospodinu oltář a vzal ze všech čistých dobytčat i ze všeho čistého ptactva a zapálil na tom oltáři oběti zápalné.“(Gn 8,20) To je první starozákonní zmínka o oltáři, která nám zároveň dobře dokumentuje způsob a příležitost obětní praxe spojené s oltářem. Noe zde obětuje pro něj cenné kusy dobytka a ptactvo, což je dík za to, že Hospodin ušetřil jeho život i jeho rodinu. Zároveň tato oběť je obětí smíření, kdy Hospodin říká, že „již nikdy nezhubí všechno živé.“ (Gn 8,21)

Přesnější představu o průběhu obětního obřadu u oltáře můžeme najít v 24. kapitole Exodu, kdy dochází ke stvrzení smlouvy mezi Hospodinem a Izraelity. Mojžíš zde přísahu svého lidu potvrzuje krví ze zvířecí oběti, jíž následně polévá oltář a kropí lid. Součástí obřadu je po přísaze Hospodinu také hostina. Tato obětní hostina se odehrávala okolo oltáře umístěného na volném prostranství. (Ex 24) Ve své zaslíbené zemi pak Izraelité staví oltáře na významných poutních místech. U příležitosti slavení paschy byl nejprve obětován beránek v

⁶ VAVERKA, Jiří, Zdeněk BUREŠ, Karel RECHLÍK, Dušan REIDL, Jiří ŠINDELÁŘ a Jaroslav ŠTIKAR. *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*, Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2001, ISBN 80-7192-539-X.

Srv. PIJOAN, José. *Dějiny umění*/3. 4. vyd. Praha: Balios, 1998, s. 7-21. ISBN 8071768669.

⁷ VAVERKA, Jiří, Zdeněk BUREŠ, Karel RECHLÍK, Dušan REIDL, Jiří ŠINDELÁŘ a Jaroslav ŠTIKAR. *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*. s. 16.

chrámu, následně byl doma připraven a všichni se sešli k hostině okolo stolu. Stejně tak tomu bylo i při poslední večeři Ježíše Krista s učedníky.

Křesťanský oltář v sobě spojuje místo oběti a stolu Páně. Na podobu stolu měla vliv myšlenka, že Kristus je „úhelným kamenem“ popsána v synoptických evangeliích. Podle svatého Ambrože je oltář „obrazem Kristova těla a Kristovo tělo je zároveň na oltáři“.⁸

Pevný oltář tak od 5. století n.l. tvoří kamenný stůl blokového tvaru a postupně nahrazuje dosavadní mobilní obětní stoly používané během mše. V knize Zjevení je popisován nebeský oltář vyrobený ze zlata, ze kterého k nebi šlehají plameny, ale v tomto případě se jedná o podobu hlavně symbolickou, kdy je kamenný oltář nahrazen jediným pravým oltářem ze zlata k dokonalé oběti, kterou je oběť Kristova. Obecně platná představa oltáře je ovlivněna jeho podobou v katolickém prostředí období baroka a doby postbarokní, kdy byla k oltářní menze přidána mohutná nadstavba. Často byla ve velmi zdobném provedení a strhávala na sebe větší pozornost než to, co bylo pravým výchozím bodem oltáře, tedy stůl.⁹

V průběhu staletí se neměnila pouze vizuální podoba oltáře, ale i jeho umístění v prostoru chrámu. Zpočátku byl oltář často situován do středu baziliky. Později, hlavně ve středověku, převládlo jeho umístění do půlkruhové apsidy. V následujících staletích se dispozice kostela různě měnila. Oltář však stále zůstával a zůstává součástí presbytáře, nehledě na podobu kostela. Presbytář neboli kněžiště je, jak již název napovídá, místem, určeným výhradně pro kněží a musí být opticky oddělen od okolního prostoru. Bývá v podobě vyvýšeného pódia, které od okolí odděluje další architektonické prvky. Pro kněžiště se vyjma označení presbytář, jež odvozeno z latinského presbyterium, používá i označení chór.¹⁰

K oltáři neodmyslitelně patří i další předměty užívané při liturgii. Jsou zde během liturgie umístěny svíce, bohoslužebné knihy a v některých církvích také kříž. Oltář je místem, kde probíhá eucharistie, proto k jeho vybavení neodmyslitelně patří také kalich a patena.¹¹

Další nedílnou součástí kostela je místo určené pro bohoslužebná čtení a kázání. Prvním takovým místem se stala katedra, což bylo sedadlo biskupa nebo presbytera. Kázalo se vsedě, protože i sám Ježíš kázal vsedě. Máme o tom doklad v Matoušově evangeliu: „Když spatřil zástupy, vystoupil na horu, a když se posadil, přistoupili k němu jeho učedníci. Tu otevřel ústa

⁸ ČERNOUŠEK, Tomáš. *Liturgický prostor*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1995, 70 s.

⁹ Tamtéž

Srv. Furnishings for liturgical celebration. In: *Environment and art in Catholic worship*. Washington, D. C., 1978, s. 37-38.

¹⁰ ČERNOUŠEK. *Liturgický prostor*.

¹¹ Tamtéž

a učil je . . .“ (Mt 5,1-2).¹²

Katedra (Καθέδρα) je výraz přejatý z řečtiny, kde původně označoval sedadlo vysokého státního úředníka. V křesťanské terminologii jde o sedadlo biskupa, odkud vedl mši. Zpočátku mělo podobu přenosného křesla s baldachýnem v závěru apsidy. Od 10. století stojí katedra bokem k oltáři. Po Druhém vatikánském koncilu, by měla být umístěna v závěru oltářního prostoru, pokud tomu nebrání architektonická dispozice.¹³

Od čtení a kázání vsedě se postupně upustilo z praktických důvodů. S přibývajícím množstvím věřících se zvětšovaly i baziliky a sedícího presbytera by nebylo dostatečně slyšet. Čtení a kázání se muselo odehrávat na samém kraji presbyteria, aby je věřící slyšeli. Postupně se liturgie slova přesouvá na kazatelnu (cancelli), jež je umístěna na severní straně lodi mimo presbytář nad lavicemi pro věřící, v místě s nelepší akustikou. Nabývá podoby balkonu často zaklenutého stříškou z něhož lze kázat i vsedě. Od používání tohoto typu kazatelny se v katolickém prostředí po II. vatikánském sněmu upouští. V církvích, kde hraje ústřední roli bohoslužba slova, jsou tyto kazatelny však stále používány, právě kvůli akustickým vlastnostem.¹⁴

V katolické církvi se přesouvá bohoslužba slova k ambonu, v podobě jednoduchého čtecího pultu, umístěnému opět na kraji presbyteria. Původní kazatelny v kostelech většinou zůstávají, ačkoliv již nejsou používány, protože jsou památkově cenné a vhodně doplňují dobový interiér stavby. Ambon musí být vhodně umístěn, aby na něj bylo co nejlépe vidět, ale zároveň nesmí zastínit oltář. Má být pevný a je vyhrazen pouze duchovnímu. Kostely jsou dnes často vybaveny mikrofonem a reproduktory, takže při výběru místa pro ambon se již nemusí tolik hledět na akustiku.¹⁵

Křest prvních křesťanů probíhal ponořením do mělkého bazénku s vodou v baptisteriu. Později převládá křest novorozených dětí, pro který postačila menší kád' nebo nádoba obvykle ve tvaru kalicha s víkem. (To bránilo znečištění a případnému znesvěcení křestní vody.) Pro křtitelnicí tak již nebylo zapotřebí samostatné budovy a od raného středověku ji najdeme v kostele. V rámci kostela se může umístění křtitelnice lišit. Zatím poslední stanovisko římskokatolické církve k tomuto tématu je z roku 1951 v Novém řádu slavení Velikonoc,

12 ČERNOUŠEK. *Liturgický prostor*.

13 Tamtéž

14 Tamtéž

15 Tamtéž

Srv. Furnishings for liturgical celebration. In: *Environment and art in Catholic worship*. Washington, D. C., 1978, s. 38-39.

podle něhož se má křest odehrávat před zraky věřících, za aktivní účasti náboženské obce. K tomuto účelu nejlépe slouží křtitelnice přenosné.¹⁶

Neodmyslitelnou součástí liturgie se stala již od počátku hudba. Adolf Adam v publikaci *Liturgika* vysvětluje: „S konstantinovským obratem a počátkem budování nádherných bazilik zesílila tendence k větší slavnostnosti bohoslužeb. Je to zřejmé, např. již v utváření způsobu zpěvů: zpočátku šlo o zpěv rezponziální, tzn. že základní text zpíval na pokračování sbor nebo kantor, kdežto shromážděná obec se účastnila zpěvu neproměnným a častěji se opakujícím rezponziem (refrénem či rámujiícími verši), původně třeba jen formulami Amen, Aleluja, nebo Gloria Patri. Až později se vyvinula též antifonální psalmodie, tzn. Zpěv dvou vzájemně se střídajících sborů.“¹⁷

Původně byl sbor shromážděn kolem oltáře nebo přímo před ním. Zhruba v 8.století se ke sboru přidává i varhanní doprovod. Od doby vrcholného středověku a hlavně v době barokní jsou sbor i varhany přesunuty na vyvýšenou emporu (kůr) v zadní části kostela. V současnosti se můžeme setkat s kostely, kde je sbor i doprovod opět přesunut blíže k oltáři. Není to však pravidlem.¹⁸

Pro Církev československou je vybavení římskokatolického chrámu podstatné, neboť do jisté míry vycházela a stále vychází z jejího odkazu a radikálně neboří tuto tradici. Pouze ji postupně reformuje a přizpůsobuje svým potřebám a ideovému zaměření. Podstatné části vybavení mají totiž pevně položený základ už v samotném Písmu a v rámci jednotlivých konfesí dochází pouze k variabilitě pojetí jinak nezbytných prvků vybavení.

1.2. Vznik moderní církevní architektury

Vrchol pompéznosti zažila sakrální architektura v době baroka. Bohatá štuková výzdoba, zlacené prvky a velké množství obrazů možná až zastínilo původní poselství.

Následující doba (od poloviny 18. století) se stavebně vyznačovala kopírováním prvků z předchozích epoch. V sakrálním umění převládla novogotika. Převzala klasický model středověkého kostela či baziliky. „Novodobou kopií zmenšené středověké katedrály měla být vytvořena hlubší religiózní atmosféra. V tomto slohu byly stavěny katolické i evangelické

¹⁶ ČERNOUŠEK. *Liturgický prostor*.

¹⁷ ADAM, Adolf. *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Vyd. 2. Překlad Václav Konzal, Pavel Kouba. Praha: Vyšehrad, 471 s. ISBN 978-80-7021-968-3.

¹⁸ ČERNOUŠEK. *Liturgický prostor*.

kostely.¹⁹

Po I. světové válce se stal vůdčí osobností v oblasti sakrální architektury Rudolf Schwarz. Svými myšlenkami a projekty se snažil obnovit prvotní principy liturgie. Za ideální prostor považuje kruh, kdy středem tohoto kruhu se stává oltář zbavený tradiční dekorace, aby co nejlépe napodobil obětní stůl.²⁰

Dalším koncepčním řešením, které Schwarz navrhl, je „hvězda“. Jde o centrální prostor, který má více zdůraznit dynamiku. Šlo o myšlenky na svou dobu velmi revoluční, proto i jeho realizovaný projekt kostel Božího těla v Cáchách, dostavěný roku 1930, vzbudil rozpačité reakce.²¹ Jednalo se o strohou účelovou stavbu bez vnitřní výzdoby, která si brzy vysloužila posměšnou přezdívku „Fabrikkirche“ (kostel jako továrna). Za Schwarzovo pojetí kostela se postavil Romano Guardini, který byl významným teologem meziválečné éry a zdůrazňoval potřebu reformovat celou liturgii a s ní i pojetí kostela.²²

Po druhé světové válce vnikají dva architektonické proudy, oba proudy reprezentují v polovině dvacátého století dvě originální sakrální stavby.

V prvním případě to je mariánská kaple Notre-Dame-du-Haut v Ronchamp (1950-55) významného architekta Le Corbusiera. Tato pozoruhodná stavba se vymyká dosavadnímu dílu samotného architekta a položila základy dnešní organické architektury. Střecha kaple připomíná krabí skořápku ze surového betonu ležící na bílém oblouku s barevnými skly. Prvky stvoření, hmota a světlo, jsou zdůrazněny v celé stavbě. Sám autor o své stavbě řekl: „Když jsem navrhoval tuto stavbu, chtěl jsem vytvořit prostor ticha, modliteb, míru a vnitřního štěstí. Smysl bytí výrazně inspiroval mé snažení. Některé věci jsou úžasné, ať už se dotýkají náboženské podstaty nebo ne.“²³ (Sám Le Corbusier byl protestant.)

Kaple Ilionického technologického institutu v Chicagu je zástupkyní druhého z architektonických proudů. Byla postavena podle projektu Miese van der Rohe. Je postavena ve funkční strohosti a dodržuje jednotu s areálem, jehož je součástí. Je oproštěna od výzdoby a zachovává si neosobní vzhled. Pokračuje tak v trendu, který udala Schwarzova „Fabrikkirche“.²⁴

S prvky a výrazovými prostředky, které byly použity na těchto budovách, se setkáváme u církevních staveb po celé dvacáté století a jsou aktuální až dodnes. Jedná se zejména o

19 BUTTA, Tomáš. *Uvedení do bohoslužebné teorie a praxe v Církvi československé husitské*. Praha: Karolinum, 2005, s. 82.

20 Tamtéž

21 V té době již v Československu vzniká Husův sbor Církve československé v Brně.

22 VAVERKA. *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*.

23 La chapelle Notre-Dame du Haut. [online]. [cit. 2013-11-07]. Dostupné z: www.collinenotredameduhaut.com

24 VAVERKA. *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*.

umístění okenních otvorů, které působí zajímavé světelné efekty v interiéru a využití kontrastu materiálů, jako je surový beton, kámen, sklo, dřevo a kov.²⁵

S oběma stavebními směry se setkáme jak v katolickém, tak v protestantském prostředí. Evangelické modlitebny většinou volí strohý styl Miese van der Rohe, ale není to podmínkou.

1.3. Dnešní potřeby liturgického prostoru

Doba, ve které se naše společnost nachází, klade ve všech oblastech velký důraz na komunikaci, jako na prostředek vzájemného porozumění. Tento současný trend se dotýká křesťanských církví obecně, zvláště to pak platí pro církve reformované, mezi které patří i Církev československá husitská. Dnes si jen těžko dokážeme představit, že bychom se účastnili pravidelných bohoslužeb v jazyce, kterému nerozumíme a unikalo by nám verbální sdělení myšlenky.

Kněz by se dnes v rámci bohoslužby měl co nejvíce přiblížit věřícímu a věřící by se naopak měli aktivně podílet na bohoslužbě. Liturgie by měla být pro člena církve příjemným prožitkem, který sdílí spolu se svou náboženskou obcí. Ovšem tato skutečnost klade jisté nároky na bohoslužebný prostor. Některé prostory, navržené pro jiný typ liturgie, mohou novému trendu bránit a je potřeba je dodatečně přizpůsobit. Nevhodný prostor totiž zásadně ovlivňuje celou liturgii.

Profesor David HOLETON ve své přednášce objasňuje, jak může prostor ovlivnit bohoslužbu: „Než jsem se přestěhoval do Prahy, byl jsem žádán stále větším množstvím církevních společenství, abych jim pomohl s reflexí oněch bariér a bloků, které začaly pociťovat někdy celá desetiletí poté, co přistoupily k užívání nových liturgických textů svých národních církví (konfesi). Mnohé farnosti a komunity nakonec dospěly k názoru, že zdrojem těchto bloků byl liturgický prostor, který doposud zcela automaticky užívaly.“²⁶

Reformované církve mají v tomto ohledu výhodu, protože jejich bohoslužebné prostory jsou lépe přizpůsobeny současným potřebám slavení bohoslužby. Navíc tolik nenaráží na nutnost zachovat autenticitu historické stavby v případě, kdy je nutností pro potřebu bohoslužby prostor přizpůsobit.²⁷

25 VAVERKA. *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice.*

26 HOLETON, David. Specifika protestantského liturgického prostoru. In: *Liturgický prostor v současné architektuře.* Praha: Sít', Ekumenické nakladatelství, 2009, 76 s. ISBN 978-80-86040-17-2. s. 55-56.

27 Tamtéž

2. Historie Církve československé husitské

2.1. Situace před vznikem CČSH

Snaha o reformu katolické církve se objevuje již před první světovou válkou, kdy roku 1902 byla založena Jednota katolického duchovenstva. Jednota byla hnutím katolického modernismu, který usiloval o přijetí některých vědeckých myšlenek církví. Nový papež Pius X. (1903-1914) však modernistickým myšlenkám v církvi nepřál a naopak se toto hnutí pokusil potlačit. Dokonce vydal protimodernistické výnosy *Officia Lamentabili sane exitu a Pascendi dominici gregis*, kde bylo definováno 65 modernistických bludů. K vymýcení celého hnutí pak měla sloužit tzv. antimodernistická přísaha. Brzy nato byla z rozhodnutí českých biskupů Jednota katolického duchovenstva rozpuštěna.²⁸

Po první světové válce však nastalo příznivější období pro prosazení modernistických myšlenek. Byla obnovena Jednota katolického duchovenstva a v jejím čele jako předseda stanul známý katolický kněz a básník Jindřich Šimon Baar. V červenci roku 1919 se delegáti Jednoty katolického duchovenstva vypravili do Říma na jednání s papežem Benediktem XV. ve snaze prosadit svůj reformní program. Byli však neúspěšní, protože až na drobné výjimky byl jejich program zamítnut. Jednota následně zanikla a místo ní byla vytvořena skupina kněží pod názvem Ohnisko. Ani ta však neměla dlouhého trvání. Později po jejím rozpuštění vznikl Klub reformních kněží, kteří byli pevně rozhodnuti prosadit si své reformy i za cenu odchodu z katolické církve. Toto hnutí 8. ledna 1920 založilo vlastní církev, Církev československou.²⁹

2.2. Osobnost Karla Farského

Vůdčí osobností Církve československé se stal farář Karel Farský, rodák ze Škodějova, který vystudoval Katolickou teologickou fakultu v Praze a následně se nechal vysvětit knězem. Na univerzitě dosáhl i titulu doktor teologie. Záhy se však dostal do konfliktu s tehdejší pražským arcibiskupem Lvem Skrbenským a raději odešel vyučovat na reálné gymnázium do Plzně. I zde ho však události přesvědčily o tom, že katolická církev v Čechách nutně potřebuje reformu. Jako zastávce modernistických myšlenek uvítal, když byla roku

²⁸ VOGEL, Jiří. *Církev v sekularizované společnosti*. Brno: L. Marek, 2005, s. 12-16.

srv: KAŇAK, Miloslav, *Z dějin reformního úsilí českého duchovenstva*, Praha: Blahoslav, 1951, s. 73-98.

²⁹ Tamtéž

1918 obnovena Jednota katolického duchovenstva a aktivně se zapojil do její činnosti. Později se stal předsedou Klubu reformních kněží. Po neúspěšných snahách prosadit reformační program v rámci katolické církve se Karel Farský a několik dalších podobně smýšlejících kněží rozhodlo založit vlastní reformní církev.³⁰

Sám Farský se stal jejím prvním patriarchou a určil směr, kterým se církev měla ubírat.

Karel Farský zemřel předčasně roku 1927 ve věku 46 let.³¹Náboženské obce si jeho památku každoročně připomínají a jeho jméno nese i velká část sborů CČS.

2.3. Nová církev a rozkol v ní

V prvních letech své existence byla církev ještě silně ovlivněna katolickým reformismem a modernistickým hnutím. Také se snažila navázat na tradice reformních hnutí, zvláště pak hnutí husitského a odkaz teologie mistra Jana Husa. Již od samého začátku církev kladla důraz na sloužení bohoslužby v národním jazyce a tedy na větší kontakt mezi knězem a věřícími.³²

Dalšími velmi pokrokovými myšlenkami byla dobrovolnost celibátu a demokratické řízení církve, které zahrnovalo i podíl laiků na vedení církve. Ta kladla i velký důraz na svobodu myšlení. To ovšem také zapříčinilo, že brzy po svém vzniku se věřící a představitelé církve rozdělili na dva myšlenkové tábory. Na jedné straně stáli příznivci svobodně křesťanského směru, na straně druhé pak příznivci ortodoxie.³³

Celý spor se vyhroutil v roce 1924 po zvolení biskupa západočeské diecéze, který byl zároveň patriarchou celé církve. Do čela církve byl tehdy zvolen ThDr. Karel Farský a jeho oponent a zastánce ortodoxního směru biskup Matěj Pavlík (po vysvěcení pravoslavnou církví v Srbsku přijal jméno Gorazd) odešel z církve. Spolu s Matějem Pavlíkem odešla řada kněží a věřících, kteří založili vlastní pravoslavnou církev. Toto období CČSH označujeme jako „pravoslavnou krizi“.³⁴

30 KAŇÁK, Miloslav a KOVÁŘ, Blahoslav, ed. *Dr Karel Farský: o životě a díle prvního patriarchy církve československé*. 1. vyd. Praha: Blahoslav, 1951. s. 9-16.

31 Tamtéž

32 TONZAR. *Vznik a vývoj novodobé husitské teologie a Církev československá husitská*. s. 57-68

33 Tamtéž

34 TONZAR. *Vznik a vývoj novodobé husitské teologie a Církev československá husitská*. s. 84.

2.4. Další vývoj církve

V dalších letech se církev soustředila na výchovu svých vlastních kněží, kteří studovali na Husově evangelické bohoslovecké fakultě v Praze, kde roku 1935 Církev československá zřídila samostatnou sekci pro výchovu vlastních kněží. Církev dále zakládala a budovala řadu vlastních sborů. Dále se angažovala v charitativních činnostech, prací s mládeží, hraní ochotnických divadel a začala vydávat několik periodik (týdeník „Český zápas“, časopis „Náboženská revue“).³⁵

Věřících Církve československé rychle přibývalo a tak ještě před koncem 1. republiky bylo založeno na 260 náboženských obcí, které spadaly pod čtyři diecéze (Západočeskou, Východočeskou, Olomouckou, Ostravskou). V roce 1930 měla církev téměř 800 000 registrovaných věřících a to dokonce i na území Slovenska a Podkarpatské Rusi.³⁶

Těžké období nastalo pro církev v době protektorátu Čechy a Morava, kdy zanikla zhruba jedna šestina náboženských obcí. Pod tlakem protektorátu byla církev nucena změnit svůj název na Církev českomoravská. Činnost církve na Slovensku ani po válce nebyla obnovena v plném rozsahu.³⁷

Ani po skončení války nenastala pro CČS příznivější doba. Komunistický režim náboženským společenstvem nepřál a zavedením státního souhlasu k výkonu duchovenské služby došlo k naprostému pokřivení původního demokratického principu řízení církve. Navzdory postupu komunistického státu proti církvím počet věřících CČS stoupal a v roce 1950 činil téměř 940 000 věřících. Kolem roku 1970, i když počet věřících poklesl, církev však stále čítala přes 250 sborových staveb včetně far a více než tisíc příležitostných bohoslužebných prostor. Doba normalizace pak byla opět provázena represemi vůči církvím. Na počátku 70. let Církev československá přejímá do svého názvu ještě dodatek husitská. Po „sametové revoluci“ se opět mohla církev navrátit ke svému plnému působení a k původním demokratickým myšlenkám.³⁸

V současné době se CČSH podílí na ekumenickém dialogu a podobně jako ostatní církve hledá odpověď na aktuální témata společnosti, ke kterým je nutno zaujmout stanovisko.³⁹

35 Stručná historie. [online]. [cit. 2014-04-03]. Dostupné z: www.cesh.cz

Srv. SALAJKA, Milan. Portrét Církve československé husitské. [online]. 2007 [cit. 2013-11-07]. Dostupné z: www.cesh.cz

36 Stručná historie. [online]. [cit. 2014-04-03]. Dostupné z: www.cesh.cz

37 Tamtéž

38 Tamtéž

39 VOGEL. *Církev v sekularizované společnosti*.s. 207-211.

2.5. Pojmové určení církve

„Církev československou husitskou tvoří křesťané, kteří usilují naplnit současné snažení mravní a poznání vědecké Duchem Kristovým, jak se nám zachoval v Písmu a v podání starokřesťanském, národu našemu pak dochován jest hnutím husitským, českobratrským a dalším úsilím reformačním“⁴⁰ je dnešní znění preambule 1. článku ústavy CČSH. Ta byla přijata během prvního a třetího zasedání VII. sněmu, které se konaly 16. 3. 1991 a 27. 8. 1994. Byla tak nahrazena stávající formulace: „Církev československá husitská je církev svobodně křesťanská“.⁴¹ Došlo tak k přesnějšímu vymezení církevního společenství. Obě definice určují, že Církev československá je společenstvem křesťanů, tedy lidí pokřtěných ve jménu Otce, i Syna, i Ducha svatého, kteří vyznávají Ježíše Krista jako svého spasitele. Novější určení víry se dále hlásí vyjma Písma i k tradici obecné církve a zároveň se odvolává na odkaz české reformace.

Dále je zmíněno mravní snažení, které se nepodřizuje dobovým tendencím, ale určující pro něj je, aby bylo v souladu s Duchem Kristovým. Duch Kristův je základní ideovou normou Církve československé husitské.⁴² Základy víry CČSH nám Duch Kristův jasně vymezují starocírkevními dogmaty a Písmo svaté.

Formulace: „Vědecké poznání Duchem Kristovým“ nám může být připomínkou prvních zakladatelů církve, kteří původně bojovali proti římskokatolickým dogmatům. Stejně tak zdůrazňuje i dnešní otevřenost církve k vědeckému poznání, které se děje skrze Ducha Kristova.⁴³

Církev československá se tak již od svého počátku ukázala jako velmi flexibilní a vstřícná vůči novým pokrokovým myšlenkám nejen na poli humanitních věd, ale i přírodovědného výzkumu. V ideových směrnicích z roku 1921 je naopak výslovně zaneseno: „Všechny pojmy křesťanské myšlenky mají být kriticky revidovány a nově klasifikovány vzhledem ke své životnosti.“⁴⁴

Podle ideových směrnic přijatých na prvním valném sjezdu Církve československé, který se konal 8. a 9. ledna 1921, uznává CČS pouze prvních sedm všeobecných konciliů

40 *Základy víry CČSH*. Praha: UR CČSH, 1975, s. 6.

41 TONZAR. *Vznik a vývoj novodobé husitské teologie a Církev československá husitská*, s. 66.

42 Tamtéž

43 TONZAR. *Vznik a vývoj novodobé husitské teologie a Církev československá husitská*, s. 65-69.

44 TONZAR. *Vznik a vývoj novodobé husitské teologie a Církev československá husitská*, s. 69.

církevních. Zvláště pak se vymezuje proti neomylnosti katolického papeže.⁴⁵

Církev československá tak již od počátku dala najevo, že stojí na pevných ideových základech.

2.6. Liturgie

Na valném sjezdu, konaném v lednu roku 1921, vyvstala otázka vztahu nově založené církve k liturgii a způsobu jejího slavení.

Referátu na toto téma se ujal profesor Tuháček, který zdůraznil důležitost modlitby pro křesťanské společenství. S modlitbou se automaticky pojí i gesta, jež jsou základem obřadných úkonů. Zároveň se zdůrazňuje, že je nutností zachovat určitou důstojnost a úroveň modliteb.⁴⁶

Obřadné formy přejala CČS vědomě z římskokatolické mše, středem liturgie zůstává mešní oběť, ačkoliv se od počátku založení církve uvažovalo o výrazném zjednodušení obřadů a případném vynechání Večeře Páně. Po vzoru helvétského vyznání by se obřady více měly soustředit na hlásání božího slova.⁴⁷ Tento směr se však neprosadil.

Přejatá katolická liturgie doznala v nové církvi hned na počátku podstatných změn. Bylo odstraněno klekání z celé liturgie jako nevhodný úkon, protože vzdání úcty pokleknutím náleží pouze Bohu nikoliv knězi ani komukoliv nebo čemukoliv jinému. Kritice byly podrobeny vstupní stupňovité modlitby a měly být nahrazeny novým textem. Vynechána byla vstupní modlitba s líbáním oltářní desky. V dalších částech obřadu byl kladen důraz na to, aby veškeré texty byly odříkávány případně zpívány nahlas. Obětní část mše byla zachována, pouze se upustilo od symbolického umývání rukou. Celá mše byla slavena v národním jazyce.⁴⁸

Takto upravená mše neměla striktně daná pravidla, a proto se její vysluhování mohlo místně lišit. Z toho vyvstala v CČS snaha rítus sjednotit nově napsanou liturgií a mešním řádem. Návrhů bylo několik, ale prosadila se verze patriarchy Karla Farského s upravenými nápěvy od Josefa Píchy.⁴⁹

45 TONZAR. *Vznik a vývoj novodobé husitské teologie a Církev československá husitská*, s. 70.

46 TUHÁČEK. O liturgii. In: *Valný sjezd Církvě československé: konaný v sobotu a v neděli 8. a 9. ledna 1921 v Praze*.s. 61.

47 Tamtéž

48 TUHÁČEK. O liturgii. In: *Valný sjezd Církvě československé: konaný v sobotu a v neděli 8. a 9. ledna 1921 v Praze*.s. 60-62.

49 KALOUS, František. Řád bohoslužebný. In: *Zpráva o I. řádném sněmu Církvě československé: konaném ve dnech 29. a30. srpna 1924*.s. 128.

Nová mše stále vycházela z římskokatolické liturgie, ale byla obohacena o prvky z pravoslavné a evangelické liturgie. Je možné ji rozdělit do sedmi samostatných částí: doznání (konfiteor), čtení Písma (epištola, evangelium) s výkladem, obětování, zpřítomnění, Otčenáš, přijímání a požehnání. Každá z částí se dále dělí na několik oddílů. Část první, doznání, obsahuje úvodní modlitby, doznání, introit a tužby, druhá část začíná mešní modlitbou (kolektou) a mezi epištolní a evangelijní čtení je vloženo blahoslavenství a končí promluvou. K obětování náleží i vyznání víry (kredo) před samotnou mešní obětí a chvalozpěv na závěr oddílu. Zpřítomnění je uvedeno modlitbou a končí epiklésí. Otčenáši předchází vzpomínka na zemřelé a před samotným přijímáním je zařazena opět modlitba. Celá bohoslužba je uzavřena požehnáním a rozloučením. Mezi jednotlivé části jsou zařazeny písně.⁵⁰

Na Prvním řádném sněmu v srpnu roku 1924 byl tento postup slavení mše schválen jako závazný a vynechány mohou být pouze některé nepodstatné oddíly. Všech sedm základních částí bohoslužby musí zůstat zachováno.⁵¹

Bohoslužebný řád určil, že budou upraveny výňatky z epištol a evangelií tak, aby bylo možno přečíst v rámci společné bohoslužby co největší část z Písma a zůstane zachován čtyřletý turnus čtení (vždy od přestupného roku k dalšímu přestupnému). Dále specifikoval, že se bohoslužba může konat v kteroukoliv denní dobu na jakémkoliv místě u stolu, na kterém může být patřičná výzdoba (svíce, květina). Je přímo doporučeno konat jednou za čas bohoslužbu ve volné přírodě, jako odkaz na způsob slavení mše našich předků. Je vysluhována duchovním v černém taláru s červeným kalichem a bílou štolou, jenž je obrácen čelem k věřícím. Gesta během bohoslužby jsou umírněná. Věřící se aktivně účastní liturgie a ta jim dává velký prostor v pasážích, kdy odpovídají sborem duchovnímu. Liturgie bývá z velké části zpívána včetně těchto odpovědí. Není to však podmínkou. Při evangeliu, zpřítomnění, modlitbě Otčenáš, přijímání a požehnání náboženská obec dává najevo úctu ke slovům Ježíše Krista tím, že povstane.⁵²

Eucharistie je slavena za pomoci tradičního náčiní převzatého z římskokatolického ritu. Je jím kalich z ušlechtilého materiálu, patena – miska na níž se kladou hostie a dvě konvičky na víno a vodu, obvykle vyrobené ze skla. K mešnímu náčiní patří i textilie tradičně bílé barvy: ubrus na oltářní stůl, palla – pokrývka pateny a utěrka určená k čištění kalicha. V CČS přijímají věřící pod obojí způsobou a děje se tak namočením hostie do kalichu s vínem.

⁵⁰ KALOUS. Řád bohoslužebný. In: *Zpráva o I. řádném sněmu Církve československé: konaném ve dnech 29. a 30. srpna 1924.*s. 129-130.

⁵¹ Tamtéž

⁵² Tamtéž

Přijímání nepředchází individuální zpověď, protože ta je zahrnuta v liturgii jako společné vyznání z hříchů a vin celé obce. CČS přejala z římskokatolické církve nejen Večeři Páně, ale i svátost křtu, biřmování, smíření, pomazání nemocných, kněžství a manželství.⁵³

⁵³ KALOUS. Řád bohoslužebný. In: *Zpráva o I. řádném sněmu Církve československé: konaném ve dnech 29. a 30. srpna 1924.* s. 129-130.

3. Sbory CČSH

3.1. Typy bohoslužebných prostor v CČSH

Pro bohoslužebné budovy v CČSH používáme výrazu sbor nebo modlitebna. Sbor je samostatně stojící budova podobná tomu, co si představíme pod pojmem kostel. Zvenku můžeme sbor dobře odlišit od katolického kostela díky kalichu s křížem, který bývá umístěn na věži nebo je znázorněn na vnější fasádě stavby. Podle Emila Edgara je kalich specificky českým symbolem: „Po celém světě protestanském dominuje v protestantských sborech kříž, kdežto u nás je ustáleným znamením protestantismu kalich. Kříž je symbolem křesťanství a oběti Kristovy; kalich je symbolem viditelného Slova a obecnství s Kristem; zdůrazňuje také českou minulost, připomíná český boj o kalich.“⁵⁴

Modlitebna je menší bohoslužebný prostor, který je součástí obytného domu, jenž většinou původně byl určen k jinému účelu. Slouží pro méně početné náboženské obce jak ve městech, tak na vesnici. Neklade takové nároky na akustiku místnosti jako sbor. Modlitebna se často nachází v domech, které byly církvi věnovány, nebo jí byly odkoupeny.⁵⁵

3.2. Architektura sborů

Stavební činnost Církve československé zmapovala Amáta M. Wenzelová a rozdělila ji do několika období. Období od vzniku do roku 1924 označila jako „katolické“, které se vyznačovalo liturgickou nejednotností a nedostatkem stavebních prostředků pro stavbu vlastních sborů. V následujícím období v letech 1924-1934 dochází k větší jednotnosti celé církve díky vyřešení „pravoslavné krize“. Byla také, ve spolupráci s Vysokou školou technickou vypsána soutěž na chrámové sbory CČS, která měla nastínit budoucí jednotnou podobu sborů, ale nesetkala se s očekávaným ohlasem. Proto na sborech z tohoto období můžeme pozorovat slohovou nejednotnost. Typickým příkladem stavby z tohoto období je bohoslovecký seminář v Praze Dejvicích. V následujícím období do roku 1944 vznikají nejzajímavější realizace. Pro výstavbu sborů v této dekádě si církve zvolila také nový moderní styl. Byl jím funkcionalismus.⁵⁶ Jak už sám název značí, jde o architektonický styl, který

⁵⁴ EDGAR, Emil. *Předpoklady stavebně umělecké budoucnosti reformačních církví*. Praha: Kalich, 1947.

⁵⁵ VAVERKA A KOL. *Moderní sakrální stavby církví a náboženských společností na území Čech, Moravy a Slezska*. s. 82.

⁵⁶ WENZLOVÁ, Amáta. *Sakrální architektura Církve československé husitské: Vývoj a utváření v počátečním*

klade důraz na funkčnost a praktičnost stavby. To ovšem nijak nesnižuje nároky na estetickou kvalitu. Funkcionalismus se ve stavbách CČS často prolíná se směrem, který nazýváme konstruktivismus.⁵⁷

„Konstruktivismus značí v moderní architektuře směr vycházející především z její konstrukce a tu do značné míry ponechává při konečné realizaci objektu viditelnou.“⁵⁸

Výstavbě samotného sboru většinou předcházelo výběrové řízení, kde bylo posuzováno vždy několik návrhů na ideální řešení sborové stavby pro danou lokalitu. Na stavbách sborů se často podíleli významní architekti první poloviny 20. století (např. : Pavel Janák, Josef Gočár, Jan Víšek) . Každá stavba byla zároveň konzultována s církevními odborníky. Požadavkem stavby bylo dosáhnout stylové čistoty a zároveň ideální akustiky. To byla pro řadu architektů lákavá výzva. Nezanedbatelným aspektem při výběru řešení byla i finanční stránka stavby. Většina staveb i přestaveb byla hrazena z úvěrů, které si vzaly náboženské obce a za které jednotliví členové ručili svým majetkem.⁵⁹

U větších staveb bylo již od počátku počítáno s jistou inovací, kterou „ kostel“ do té doby postrádal. Bylo tím spojení liturgického prostoru s prostorem světským do jedné stavby. Toto řešení je v současné době v moderní sakrální architektuře velmi populární, nehledě na křesťanskou konfesi. Umožňuje totiž členům obce sdílet společně čas i mimo liturgii při různých aktivitách obce. Široké veřejnosti pak zase umožňuje poznat náboženskou obec i skrze jinou než bohoslužebnou činnost.⁶⁰

S podobnou ideou se setkáváme ve sborech CČSH velmi často, ačkoliv většina sborových staveb pochází již z meziválečného období. Najdeme tedy sbory, jejichž součástí je například divadlo nebo společenský sál. V projektech bylo také počítáno s prostorami kanceláří či bytem pro faráře. Specifickou částí sboru bývá samostatně umístěné kolumbárium (např. Husův sbor v Praze na Vinohradech).⁶¹

Ne všechny sbory a modlitebny si CČSH postavila sama. Často se tedy liturgie slouží v alternativním prostoru dodatečně upraveném pro potřeby bohoslužby.

období. In: BUGEL, Walerian. *Liturgická a eklesiální pluralita na území Československa v první polovině 20. století*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 159-181. ISBN 978-80-244-2907-6.

57 HEROUT, Jaroslav. *Století kolem nás: Přehled stavebních slohů*. Praha - Litomyšl: Paseka, 2002, s. 283.

58 Tamtéž

59 VAVERKA, A KOL. *Moderní sakrální stavby církví a náboženských společností na území Čech, Moravy a Slezska*. s. 142-144.

60 BUTTA, Tomáš. *Uvedení do bohoslužebné teorie a praxe v Církvi československé husitské*. s. 83-84.

61 Tamtéž

3.3. Řešení interiéru sborů

Vnitřní prostor sboru i modlitebny, sloužící ke mši, se nazývá liturgickou síní. Ta se může svým vzhledem lišit, ale zároveň si zachovává prvky typické pro CČSH.

V Církvi československé husitské několik desetiletí před II. Vatikánským koncilem se objevuje předsunutý bohoslužebný stůl (menza) místo oltáře s obrazem u stěny.⁶²

Stává se tak dominantou v prostoru liturgické síně a zdůrazňuje, že centrem bohoslužby je eucharistie, která se odehrává právě zde. Bohoslužebný stůl má být prostý, pokrytý bílým ubrusem, na levé straně stolu z pohledu obce je živá květina nebo rostlina, na pravé straně svícen s hořící svící, případně i podstavec pro bibli či jinou liturgickou knihu.⁶³

Na čelní stěně za bohoslužebným stolem bývá viditelně umístěn kříž. Je to symbol Kristovy oběti a zároveň znamení pro každého příchozího do místnosti, že se nachází v prostoru křesťanské církve. Stranou od bohoslužebného stolu je umístěna kazatelna. Celý prostor kněžiště, kde se kazatelna i oltář nachází, je mírně vyvýšen.⁶⁴

Liturgie CČSH je tradičně zpívaná a předpokládá se pro ni také hudební doprovod, proto větší sbory mívají na protilehlé straně umístěnou kruchtou, tedy prostor nad vchodem, kde se nacházejí varhany. V menších modlitebnách se setkáme klavírem nebo pianinem, na které je bohoslužba doprovázena. V boční stěně bohoslužebné místnosti může být umístěno kolumbárium, pokud sbor pro tento účel nemá jiný vyhrazený prostor.⁶⁵

Prostory sborů a jejich vybavení působí velmi střídme. Nebrání se však výtvarné výzdobě v podobě obrazů a soch. Svě místo si v nástěnné výzdobě sborů našla také specifická výtvarná technika, kterou je plastický reliéf. Nejčastěji zobrazovanými náměty jsou vyjma Ježíše Krista další postavy, které významně ovlivnily teologii Církve československé husitské. Jsou jimi mistr Jan Hus, první patriarcha CČSH Dr. Karel Farský a Jan Ámos Komenský. Vzácněji se můžeme setkat s vyobrazením Panny Marie, biblického námětu či podobizny některého z českých patronů.⁶⁶

Na výtvarné výzdobě sborů se často podíleli významní umělci své doby, jako byli sochaři

62 BUTTA. *Uvedení do bohoslužebné teorie a praxe v Církvi československé husitské*.s. 83.

63 Bohoslužebný řád Církve československé husitské. [online]. 1971 [cit. 2013-11-07]. Dostupné z: www.cssh.cz

64 SALAJKA. *Portrét Církve československé husitské*. s. 5.

65 Tamtéž

66 VAVERKA. A KOL. *Moderní sakrální stavby církví a náboženských společností na území Čech, Moravy a Slezska*.s. 144.

Jan Znoj a Josef Kotyza, mezi nejznámější výtvarníky sborů CČSH patří František Bílek.⁶⁷

3.3.1. František Bílek a jeho tvorba pro CČSH

František Bílek se narodil 6. listopadu 1872 v Chýnově u Tábora. Studoval na Akademii výtvarných umění v Praze. Tu nedokončil kvůli částečné barvosleposti a raději přešel ke studiu sochařství na Uměleckoprůmyslové škole. Přes široký repertoár jeho prací (spisovatelské, grafické, keramické) se vryl do podvědomí veřejnosti právě jako sochař, který se často věnoval náboženským tématům.⁶⁸

To, jak hluboce jeho tvorba souvisela s jeho vírou v Boha, můžeme vytušit ze zachované korespondence. V dopise, adresovaném faráři Bohuslavu Lohniskému, píše: „Byl jsem vždy jen prostým zvonem z kovu drsného. Pravda, když zatlouklo na mne Boží srdce, ozvalo se i Boží slovo. Zvon pak zůstal opět jako dříve – drsným kovem. A to, že ještě zazní časem pracovna kladivem a dlátem, je vidět, že tam je psáno Nejvyšší Vůlí, že Bůh ještě ony údery v pracovně chce a s nimi počítá. Staň se jeho svatá Vůle!“⁶⁹

Bílek byl podobně jako jiní nespokojen se stavem katolické církve u nás. Dokonce tak, že se to projevilo v jeho rané tvorbě. Dobře tedy chápal snahu Karla Farského, se kterým se osobně znal a rozhodl se novou církev podpořit nejen svou osobní účastí, ale i uměleckou činností.⁷⁰

Bílek se velmi angažoval ve výtvarném pojetí sboru ve svém rodném Chýnově. Vyhotovil pro zdejší náboženskou obec návrhy nového sboru, také podle jeho návrhů byly vyšity prapory obce a zhotoven mešní kalich s nápaditým motivem přesýpacích hodin. Chýnovský sbor však zdaleka nebyl jediným, na jehož výzdobě se František Bílek podílel. Například Husův sbor v Českých Budějovicích se pyšní výzdobou z Bílkovy dílny.⁷¹

Bílek pro místní sbor navrhl nejen nástěnnou výzdobu, ale i kamennou kazatelnu a oltářní stůl zdobený reliéfem. Dojem z oltářního stolu dotváří velmi působivý svícen v podobě zdvižené ruky. „Má vyjádřit spojení světla v Ježíši Kristu, světla víry v našeho Boha a světla našeho svědectví, kdy slyšené slovo Písma přechází do života.“⁷²

67 VAVERKA A KOL. *Moderní sakrální stavby církví a náboženských společností na území Čech, Moravy a Slezska*. s. 144.

68 NETUŠIL. *František Bílek v Církvi československé husitské*.

69 NETUŠIL. *František Bílek v Církvi československé husitské*. s. 123.

70 NETUŠIL. *František Bílek v Církvi československé husitské*.

71 Tamtéž

72 NETUŠIL. *František Bílek v Církvi československé husitské*. s. 20.

Další kompletní realizace se František Bílek zhostil v kostele Sv. Václava na Zderaze. Tento středověký kostel byl Církví československou odkoupen v roce 1926, kdy už kostel delší dobu nesloužil původnímu účelu. V tomto případě doplnil autor interiér kamenného kostela vybavením ze dřeva. Teplý odstín lakovaného dřeva tak příjemně kontrastuje s bílými studenými zdmi. Na kříži za oltářním stolem je Kristus, který právě vítězí nad smrtí. Bílek svá díla často doplňoval úryvky z evangelií nebo biblický text použil jako samostatnou část výzdoby. Tak je tomu i v případě tohoto krucifixu. Nechybí zde ani citace Janova evangelia: „Dokonáno jest“ (19,33), které měl Bílek ve zvláštní oblibě a často z něj čerpal interní inspiraci při své tvorbě.⁷³

Oltářní stůl je zdoben reliéfy v podobě gotických oblouků. V jednotlivých výklencích můžeme poznat podobizny praotce Čecha, kněžny Ludmily s malým Václavem, Jana Husa, Jana Žižku a Jana Ámose Komenského. Výjev je opět doprovázen textem: „Naše země je posvátným oltářem pro vzácné oběti, které jsou na ní v neustálém zápalu.“⁷⁴

Interiér doplňují vyřezávané lavice, které zdejší náboženská obec nechala zhotovit podle Bílkova návrhu.⁷⁵

Husův sbor v Českých Budějovicích i kostel sv. Václava na Zderaze jsou důkazem, že si František Bílek zvládl poradit, jak s pojetím moderních bohoslužebných prostor, tak zároveň přizpůsobit středověký kostel potřebám a ideologii Církve československé, aniž by narušil historický ráz budovy.

Díla Františka Bílka můžeme najít i v mnoha dalších sborech (například v Litomyšli, v Trutnově, v Říčanech u Prahy nebo ve Voticích). Některá díla byla do sborů umístěna dodatečně z umělcovy pozůstalosti. Přesto, že se jeho dílo bylo za minulého režimu nedoceneně, patří František Bílek mezi nejlepší české sochaře a jeho přínos pro Církev československou výrazně ovlivnil podobu liturgických prostor církve.⁷⁶

3.4. Původní Sbory

Původními sbory jsou míněny stavby sborů, vystavěné Církví československou výhradně pro bohoslužebné a jiné potřeby církve. CČS svou stavební činnost zahájila záhy po svém

⁷³ BUTTA, Tomáš, *Kostel sv. Václava na Zderaze*, Praha: Onyx, ISBN 80-86788-17-2

⁷⁴ NETUŠIL. *František Bílek v Církvi československé husitské*.s. 92.

⁷⁵ NETUŠIL. *František Bílek v Církvi československé husitské*.

⁷⁶ Tamtéž

založení. V závěru roku 1925 církev hlásí 17 zcela nových sborů a 17 před dokončením, v roce 1932 78 sborů a hotovou novostavbu fakticky desetipodlažního bohosloveckého semináře v Praze.⁷⁷ Z těchto údajů je jasný stavební rozmach CČS v meziválečném období a vypovídá i o popularitě, které se CČS v této době těšila.

3.4.1. Husův sbor v Praze na Vinohradech

Vinohradská náboženská obec původně patřila pod duchovní správu na Starém Městě. V roce 1921, kdy se osamostatnila čítala již bezmála 9000 věřících.⁷⁸ Pro takto početnou náboženskou obec měl být vybudován nejen sbor ve smyslu modlitební místnosti, ale hlavně multifunkčně zaměřeného prostoru, protože náboženská obec se rozrostla během několika let nejen o nové členy, ale také o různé obory působnosti. Většina z nich byla orientována na charitativní práce, ale působil zde i spolek ochotnického divadla, který mimo jiné výtěžkem ze svých představení přispíval na stavbu nového sboru. Pro takto velkou komunitu bylo zapotřebí vybudovat vlastní sbor, který by splňoval nároky všech zúčastněných skupin v rámci náboženské obce. Součástí sboru tak měly být nejen kanceláře pro radu starších, ale i působiště odborů, přednášková síň a klubovna pro početnou křesťanskou mládež. Než došlo na samotnou stavbu, musela církev pro daný účel koupit pozemek. Původně měla v plánu postavit sbor na náměstí Jiřího z Poděbrad. Zde již byla naplánována stavba jiné církevní stavby a to katolického chrámu Nejsvětějšího srdce Páně, který je dnes dominantou tohoto náměstí. Církev československá musela pro svůj sbor tedy najít jinou vhodnou lokalitu. Stavba nemohla být realizována ani na další vybrané parcele v Čechových sadech naproti Vinohradské vodárně. Nakonec byla církvi poskytnuta parcela v Bezručových sadech. Na tomto místě již mohla být stavba realizována a od roku 1933 se Vinohrady pyšní jedním z nejzajímavějších Husových sborů.⁷⁹

Architektem, vhodným pro tento projekt, byl vybrán Pavel Janák. Tento talentovaný žák architektů J. Schulze a J. Zídka se podílel jak na obnově řady významných památek (Černínský palác, letohrádek Hvězda, Zlatá ulička atd.), tak na řadě vlastních architektonických projektů. Mimo sboru na Vinohradech projektoval například budovu

⁷⁷ VAVERKA A KOL. *Moderní sakrální stavby církví a náboženských společností na území Čech, Moravy a Slezka* s. 144.

⁷⁸ BOHATOVÁ, Milena a ILKOVÁ. Věra, *Život křesťanů husitského vyznání v Pražské diecézi Církve československé husitské*. Praha: Pražská diecéze Církve československé husitské, 2013, 232 s. ISBN 978-80-7000-074-8, s. 157.

⁷⁹ FRÝDL, David. *Hleďte nejprve království božího a spravedlnosti jeho*. Praha: Husův sbor CČSH v Praze

Autoklubu v Praze, hotel Juliš na Václavském náměstí a pardubické krematorium.⁸⁰

Husův sbor v Praze na Vinohradech patří mezi Janákovy nejzdařilejší realizace. Architekt původně navrhl sbor s centrální orientací, kdy by byla obec shromážděna okolo bohoslužebného stolu. V původním návrhu se také počítalo s větším množstvím prosklených ploch. První návrh budovy však nebyl schválen magistrátem a postavena byla až architektova druhá verze sboru. Před samotnou realizací Janák vypracoval skleněný model sboru, díky kterému bylo možno vypracovat finanční plán stavby. „Náklady na stavbu byly propočteny na 3 300 000Kč.“⁸¹ Ve výsledku se nakonec ukázala samotná stavba ještě dražší. Náboženská obec nedisponovala tak vysokou částkou, ačkoliv členové církve poskytl na sbor značné peněžní dary, ale i tak se musela náboženská obec, kvůli stavbě sboru, na dlouhou dobu zadlužit. Konkurz na stavební firmu vyhrála společnost Belada a realizování stavby bylo symbolicky zahájeno položením základního kamene 26.10.1930. Ještě dnes nás na tuto událost upozorňuje pamětní deska. Samotné stavební práce byly zahájeny až rok poté. Sbor byl otevřen 1.10. 1933 pouhých čtrnáct měsíců od zahájení stavby. První bohoslužba ve sboru měla takový úspěch, že se všichni účastníci nemohli do sboru vejít. Pro ty musel být postaven před sborem ještě jeden oltář a byly slouženy dvě bohoslužby zároveň.⁸²

Dnes tato budova postavená v konstruktivistickém slohu patří do seznamu kulturních památek České republiky a její význam není zanedbatelný ani v kontextu evropské moderní architektury. V době, kdy byla tato na svou dobu velmi moderní a odvážná stavba postavena, vzbudila i rozporuplné a negativní reakce. Kritice byl podroben právě strohý konstruktivistický styl budovy.⁸³ Sám Janák s odstupem na tuto stavební éru vzpomínal a obhajoval svou tvorbu následovně: „Zejména problém konstrukce, který stal se přímo principem. Víte, že tento princip stal se jejím programem, já sám jsem považoval ji a otázky konstrukce za nikoli jediné východisko a cíl architektury.“⁸⁴

Celý komplex můžeme rozdělit na tři části, a to: Obřadní síň, obytný dům a zvonice. Zvonice je vysoká 34 metrů. Nemá obvodový plášť, takže je dobře vidět vnitřní točité schodiště. V roce 2011 zde byla instalována trojice zvonů Víra, Naděje a Láska. Na vrchol věže byl ještě před samotným otevřením sboru umístěn kalich. Je symbolem ČČS, v tomto

80 KIESLING, Norbert a Věra ILKOVÁ. *Pavel Janák*. Vyd. 1. V Řevnicích: Arbor vitae, 2011, 319 s. ISBN 978-80-87164-38-9.

81 FRÝDL. *Hleďte nejprve království božího a spravedlnosti jeho*. s. 14.

82 FRÝDL, David. *Hleďte nejprve království božího a spravedlnosti jeho*.

83 FRÝDL, David. *Hleďte nejprve království božího a spravedlnosti jeho*.

84 JANÁK, Pavel. Činnost do roku 1931. In: JANÁK, Pavel. *Obrys doby*. Vyd. 1. Praha: Arbor vitae, 2009, s. 178. Texty o architektuře. ISBN 978-80-87164-02-0.

případě je monumentálních rozměrů, protože měří 2,7 metru a váží 700 kg. Je vyroben z mědi s pruhy z nerezavějící oceli.⁸⁵ U příležitosti jeho usazení na věž 25. 6. 1933 se konala „slavnost kalicha“, na kterou se přišli podívat davy diváků.⁸⁶

Podlaha bohoslužebné síně je sešikmena směrem k oltáři. Celá bohoslužebná síň je koncipována více na šířku, takže vytváří dojem jakési posluchárny, kde je výborná akustika. Sešikmení podlahy dále umožňuje oční kontakt duchovního se všemi lidmi v sále. Lavice jsou zde dodnes původní se zabudovanými reproduktory.⁸⁷ Ve výklenku průčelní stěny jsou umístěny varhany a kůr pro zpěváky. Samotná bohoslužebná místnost je vybavena pětistý mistry k sezení v přízemí a osmdesáti dalšími na galerii.⁸⁸

Zprvu po otevření byl sbor bez jakékoliv výtvarné výzdoby. Z důvodu prodražení stavby na ni již obci nezbyly finanční prostředky a v obci nepanovala jasná představa o její přesné podobě, ačkoliv se hned při otevření sboru konala výstava s návrhy na budoucí dekoraci prostor. Návrhy však nebyly realizovány. S ideovým řešením dekorace pro prostor kněžiště přišel Dr. František Kovář, který se již dříve aktivně zapojoval do dění ve vinohradské obci. Mělo jít původně o výmalbu s figurálními motivy s ústřední postavou Ježíše Krista. Nakonec nástěnnou výzdobu reprezentují reliéfy z pálené hlíny od sochaře Josefa Znoje. Na reliéfech jsou vyobrazeny zásadní osobnosti pro CČSH. Z biblických postav jsou to: Mojžíš, Amos, Izaiáš a Jeremiáš. Dále zde najdeme postavy Cyrila a Metoděje symbolizující slovanskou vzdělanost a příchod křesťanství do naší země. Zastoupeni jsou zde i dva významní čeští teologové, kteří bojovali za lepší podobu církve a společnosti. Jsou jimi mistr Jan Hus a Jan Amos Komenský. Místo na reliéfu zaujímá i první patriarcha CČSH Karel Farský. Jan Znoj výzdobu vyhotovil mezi lety 1936-38 a při práci se nechal inspirovat italskou raně renesanční tvorbou. Tu blíže poznal během svých zahraničních studijních cest. Postavy se vyznačují staticností a celkové provedení je realistické s množstvím detailů. Některým členům církve se Znojův návrh zhotovit reliéfy z hlíny příliš nezamlouval, protože měli představu díla z ušlechtlejšího materiálu. Finanční situace náboženské obce však nedávala příliš na výběr, hliněné reliéfy se ukázaly jako dostupný a rozumný kompromis.⁸⁹ Zároveň námět některých reliéfů byl v předválečné době značně kontroverzní, jednalo se hlavně o motivy starozákonních proroků, kteří byli symbolem židovského prostředí. S nástupem protektorátu

85 JANÁK. Činnost do roku 1931. In: JANÁK, Pavel. *Obrys doby*. S 178.

86 FRÝDL. *Hleďte nejprve království božího a spravedlnosti jeho*.

Srv. ŠKODA, Eduard. *Pražské svatyně*. s. 42.

87 Zápis z osobního rozhovoru s vikářem Mgr. Danielem Majerem, v Praze 11.3.2014, archiv autorky.

88 Tamtéž

89 FRÝDL. *Hleďte nejprve království božího a spravedlnosti jeho*.

bylo dokonce nařízeno tyto postavy zakrýt.⁹⁰

Jan Znoj však nebyl jediným, kdo se podílel na dekoraci interiéru. Snad ještě známější než popisovaný výjev z modlitebny je dílo malíře Františka Jakuba umístěné ve zdejším kolumbáriu. Jedná se o fresku s námětem „Převoz očištěných duší přes moře zapomnění.“⁹¹

Dnešní kolumbárium bylo vybudováno až dodatečně, protože původní prostor, kde bylo podle návrhu architekta Janáka kolumbárium zřízeno, se ukázal jako nedostatečný. Původní kolumbárium, umístěné nad modlitebnou, čítalo 308 schránek a jeho kapacita byla velmi brzy naplněna. Na stavbu další samostatné budovy k tomuto účelu neměla náboženská obec dostatek finančních prostředků, a proto se rozhodla pro zrušení divadelního sálu, který byl součástí již postaveného komplexu. Projekt přebudování divadla byl svěřen architektu Jiřímu Jakobovi. Projekt finančně podpořil spolek „Krematorium“, protože vinohradská obec byla stále ještě zadlužena stavbou sboru. Nově přestavený prostor poskytuje možnost uložit zde až 6 000 uren a řadí se tak mezi největší stavby svého druhu ve světě. Cílem bylo, aby prostor působil jako decentní, vkusné a důstojné místo posledního odpočinku. To bylo docíleno použitím mramoru. Mramorové jsou i krycí desky jednotlivých schránek, které tak dodržují jednotnou úpravu prostoru a netříští jeho celistvost. Záměrné rozdělení prostoru se schránkami na menší sekce poskytuje pozůstalým dostatek soukromí. Centrem kolumbária je obřadní sál s jednoduchou fontánou. Na čelní stěně obřadního sálu se nachází již zmiňovaná freska „Převoz očištěných duší“. Jedná se o jedno z prostorově nejmonumentálnějších děl malíře Františka Jakuba. Má na délku 11 metrů a autor ji dokončil roku 1938 za chmurné atmosféry, jež předznamenávala blížící se válku. Autor nástěnné malby byl žákem profesora Hynaise a otec architekta Jiřího Jakuba. Zemřel dva roky po jejím dokončení, takže patří zároveň mezi jeho poslední díla.⁹²

Architekt Jiří Jakub spolupracoval i na dalších projektech pro Církev československou například: kolumbárium ve Skalici a ve Vodňanech, projekt sboru CČS v Praze na Žižkově.

Ve spojitosti s realizací Husova sboru v Praze na Vinohradech je třeba zmínit nejen výtvarníky a architekty, ale i další osobnosti podílející se na jeho vzniku. Jednou z takových osobností byl farář Arnošt Šimšík, bez něhož by možná tento sbor vůbec nevznikl. Arnošt Šimšík byl původně vysvěcen, stejně jako spousta dalších duchovních první generace CČS, na římskokatolického kněze. Brzy potom se přidal k Jednotě českého duchovenstva a následně,

⁹⁰ Zápís z osobního rozhovoru s vikářem Mgr. Danielem Majerem, v Praze 11.3.2014, archiv autorky.

⁹¹ FRÝDL. *Hleďte nejprve království božího a spravedlnosti jeho.* s. 28.

⁹² Tamtéž

po vyhlášení CČS jako samostatné církevní organizace, se stal jejím členem a duchovním. Ještě jako katolický kněz působil v Michli, Nuslích a Vinohradech. Právě Vinohrady mu nejvíce přirostly k srdci. Stál u zrodu zdejší náboženské obce CČS a později roku 1929 převzal po Janu Lomozovi místo zdejšího faráře. Na Vinohradech zůstal dalších téměř třicet let. V době jeho kněžské služby vinohradský sbor vzkvétal a významně se podílel i na charitativních a sociálních pracích v lokalitě (provozování dětského domova, pořádání dobročinných bazarů, plesů a divadel). Právě sám Šimčík byl velkým propagátorem řešení sociálních otázek v církvi a byl organizátorem několika dalších projektů sociálního charakteru i mimo vlastní náboženskou obec. Mimo jiné mu patří i dík za to, že zvládl motivovat svou náboženskou obec, aby se odhodlala ke stavbě vlastního sboru.⁹³

Během druhé světové války zažily Vinohrady devastující bombardování. Husův sbor naštěstí zůstal nedotčen. V troskách však zahynulo skoro padesát členů zdejší obce a další zůstaly bez střechy nad hlavou. V době války se sem také přesunuly přednášky Husovy fakulty, protože vysoké školy byly uzavřeny.⁹⁴

Svou odvahu prokázal farář Šimčík právě na konci druhé světové války, kdy po poškození rozhlasu nechal přesunout revoluční vysílání do budovy sboru. Zpráva o kapitulaci Německa tak byla vysílána právě z prostor sboru na Vinohradech. Co zapříčinilo, že bylo vysílání rozhlasu přesunuto právě sem? Modlitebna vinohradského sboru byla totiž zároveň plánována jako koncertní sál. Tomu bylo podřízeno i uspořádání modlitebny, kdy varhany nebyly umístěny tradičně na kůr v zadní části nad vchodem, ale naopak byly kůr a varhany přesunuty nad kněžiště, aby na ně bylo dobře vidět. Návštěvníci koncertu se tak nemuseli otáčet dozadu, pokud chtěli na varhany vidět a z prostoru vznikl tak plnohodnotný koncertní sál. Náboženská obec pořídila pro tyto účely zcela nové varhany. Vyrobila je na zakázku podle návrhu Bedřicha A. Wiedermanna firma “Bratři Riegerové”.⁹⁵ Cena varhan se vyšplhala přes sto tisíc, i přes to se jednalo o dobrou investici. Tento typ varhan je u nás značně unikátní. Sborník náboženské obce z roku 1993 se varhanům věnuje podrobněji a objasňuje jejich jedinečnost: „Krnovská varhanářská firma dodala na Vinohrady moderní nástroj amerického systému “unit“. V té době to byly první chrámové varhany tohoto typu u nás.”⁹⁶ Skvělý zvuk nových varhan si mohli vychutnat nejen posluchači v sále, protože koncerty odsud byly přenášeny i rozhlasem. Po posledním radiovém přenosu zde zůstala část techniky a ve chvíli,

93 FRÝDL. *Hledejte nejprve království božího a spravedlnosti jeho.*

94 Tamtéž

95 Tamtéž

96 Tamtéž

kdy byla budova Českého rozhlasu natolik zničená, že už z ní nebylo možno ve vysílání pokračovat, byl se souhlasem faráře Šimčíka přesunut zbytek potřebné techniky na kůr a rozhlas mohl vysílat dál.⁹⁷

V současné době je budova sboru po rozsáhlé rekonstrukci, která započala již roku 1999. Z finančních důvodů byly opravy sboru rozděleny do několika etap, kdy se započalo s obnovou střechy a břizolitové omítky. Celá rekonstrukce se snaží přiblížit budovu jejímu původnímu vzhledu v době výstavby s použitím dnešních dokonalejších technologií. Například při opravě omítky byl odstraněn problém se srážením a vzlínáním vlhkosti a objekt byl odizolován termoizolačními deskami, které byly překryty tlustovrstvou škrábanou omítkou, která se barvou a strukturou co možná nejvíce podobá původní omítce. Rekonstrukce měla také odstranit některé neodborně provedené opravy a úpravy a nahradit je vhodnějším řešením, odpovídajícím době vzniku sboru. Obnova se týkala i interiéru budovy, kde se rekonstrukce soustředila hlavně na návrat původní barevnosti. To se však ukázalo jako problematické, protože původní výmalba podle architekta Janáka nekorespondovala s barevností figurálních reliéfů od sochaře Jana Znoje, které byly do modlitebny dodány až později. Rozdělení barev v rámci prostoru bylo zachováno, došlo pouze k úpravě jejich odstínů, aby ve spojení s výraznou barevností reliéfů nedošlo k neestetickému kontrastu. Instalováno bylo také nové umělé osvětlení, opět s respektem k původnímu konceptu architekta.⁹⁸

Husův sbor v Praze na Vinohradech patří mezi nejlepší stavby naší moderní architektury a díky citlivě provedené obnově ho dnes můžeme vidět v téměř původní podobě. V současné době jsou ve sboru, mimo pravidelných nedělních bohoslužeb, pořádány také biblické hodiny a cvičné bohoslužby, kde si studenti mohou vyzkoušet vedení neeucharistické části bohoslužby.⁹⁹

3.4.2. Sbor CČSH v Praze Vršovicích

Za prvotní úspěch Církve československé vděčí Vršovice svému sousedství s Nuslemi, kde se hned v roce 1920 zdejší farář Janda se svými katechety Arnoštem Šimšíkem a Martinem Zemanem přihlásili k nově vznikající církvi.¹⁰⁰

⁹⁷ FRÝDL. *Hleďte nejprve království božího a spravedlnosti jeho.*

⁹⁸ CAGAŠ, Petr. Etapová obnova objektu Husova sboru architekta Janáka. [online]. 2009 [cit. 2013-11-07]. Dostupné z: www.archiweb.cz

⁹⁹ Zápis z osobního rozhovoru s vikářem Mgr. Danielem Majerem.

¹⁰⁰ *Kronika náboženské obce Církve československé v Praze Vršovicích.*

V dubnu 1921 byl pak ustanoven přípravný výbor. První bohoslužby obce se konaly v parku nebo na místní reálce. Osazenstvo obce ve Vršovicích se rychle rozrůstalo a s ním i administrativní povinnosti, tak byly roku 1923 Vršovice, do té doby spadající pod správu Nuslí, uznány státním schválením jako samostatná náboženská obec. Brzy na to proběhla i první sbírka na výstavbu nového sboru, byl zakoupen pozemek a byl vypracován návrh na stavbu menšího sboru. Ten však neodpovídal představám Karla Farského, jenž si pro Vršovice přál monumentálnější budovu sboru. Původně zakoupený pozemek nebyl pro takovou stavbu vhodný a proto byl od hlavního města Prahy k tomuto účelu zakoupen pozemek „Na Kovárně“.¹⁰¹

Prvních architektonických návrhů se zhostili ing. Bárta a ing. Josef Blecha. Oba návrhy počítaly s orientací budovy směrem na hlavní ulici a umístěním obytných budov směrem do ulice Na Kovárně. Třetí návrh architekta A. Havla počítal s ústřední částí, ke které by byly připojeny obytné budovy symetricky tak, aby celá stavba měla tvar písmene T. Ani jeden ze zmíněných návrhů neprošel schválením státní regulační komisí. Postupně bylo předloženo ještě šest dalších návrhů, z nich byl nakonec vybrán a realizován plán architekta Karla Truksy.

Městskou radou města Tábora byl věnován na stavbu nového sboru kámen z Kozího hrádku, kde svého času pobýval a kázal mistr Jan Hus. Ten posloužil jako základní kámen nově vznikající duchovní stavby a dodnes se nachází pod kůrem. Nad ním je příznačně umístěn reliéf z umělého kamene zobrazující mistra Jana Husa. Pravost kamene zaručuje listina městské tábořské rady. Opis této listiny spolu se stavebními plány Husova sboru a vybranými fotografiemi, pořízenými při předávání kamene z Kozího hrádku a na slavnosti zavěšení zvonů byl uložen do plechové kazety. Ta byla dána do úložného kamene ve sboru a požehnána farářem s přáním „aby věky mnohé přetrvala stavba našeho sboru.“¹⁰² Následující práce probíhaly ve svižném tempu a hned od počátku bylo najato celkem 39 soukromých firem pro realizaci dílčích částí stavby. Hlavní podíl na stavbě měla firma „Václav Nekvasil“, která se zavázala, že stavbu dokončí za pouhých devět měsíců a to díky nové stavební technologii. Jednalo se o rámovou konstrukci z předpjatého železobetonu, která byla v Praze použita poprvé právě při stavbě tohoto sboru.¹⁰³

Na konci srpna roku 1930 byla již postavena věž na jejímž vrcholku se tyčil kalich s dvojramenným křížem. Do věže byly slavnostně umístěny celkem čtyři nové zvony. Tři z nich

101 *Kronika náboženské obce Církve československé v Praze Vršovicích.*

102 Tamtéž

103 Tamtéž

obec zakoupila s přispěním některých příslušníků církve . Nesou jména a reliéfy osobností významných pro Církev československou: Hus, Komenský a Farský. Čtvrtý zvon dostala náboženská obec darem od inženýra Němoty a jeho rodiny. Nese jméno jeho zesnulé choti Růžena, a ohlašuje úmrtí.¹⁰⁴

21. prosince 1930 se konalo slavnostní otevření Husova sboru ve Vršovicích za účasti patriarchy A. Procházky. Slavnostního otevření sboru se účastnili také zástupci firem, které se na stavbě sboru podíleli, a také zástupci náboženských obcí z Prahy a okolí. Prvních varhan se sbor dočkal o dva roky později. Ty pak zde sloužily dalších dvacet let, než byly vyměněny za nové, které slouží sboru dodnes.¹⁰⁵

Součástí sboru ve Vršovicích bylo i menší kolumbárium umístěné na ochozu západní strany sboru, které se brzy ukázalo jako nedostačující pro tak početnou náboženskou obec. Kolumbárium bylo rozšířeno roku 1934 o další místnost „Božího hrobu“, ve čtyřicátých letech následovalo další rozšíření o dvě místnosti (úřadovnu a sakristii), aby kolumbárium mohlo fungovat jako samostatný celek, který neruší dění ve sboru.¹⁰⁶

Na rozdíl od sboru v Praze na Vinohradech, kde se díky rekonstrukci navrácí původní podoba liturgické síně, hlavní liturgický prostor sboru ve Vršovicích prošel vývojem do současné podoby. Tento vývoj zároveň reflektuje posun teologického myšlení v CČSH od jejího založení do současnosti. Původní podoba liturgické síně byla výrazně ovlivněna tradičním uspořádáním prostoru v římskokatolické církvi. „Dominantním prvkem původního uspořádání kněžiště (presbyteria) byla oltářní stěna, před kterou byl vlastní bohoslužebný stůl předsažen. Stěna s vyobrazením Krista, Komenského a Husa za zády kněze tak evokovala staré oltáře, před kterými se odehrávala podstatná část latinského ordinária. Vlastní bohoslužebný stůl byl pak – také podle latinského vzoru, doplněn řadou vysokých svíc.“¹⁰⁷ Původně se jednalo o elektrické svíce, které byly později zrušeny a nahrazeny pouze jedinou svící. „Autorem uměleckého návrhu provedení dřevěných prvků v presbyteriu byl profesor Pešan ze Školy nábytkového průmyslu na Žižkově.“¹⁰⁸ Část oltářní stěny se dochovala do dnešní doby, na stěně jsou umístěny tři zlacené reliéfy s podobiznami Ježíše Krista, Jana Ámose Komenského a Jana Husa. Další výzdoba stěny, kterou tvořila husitská slunce, státní znak a znak kalicha s křížem, byla odstraněna při jejím přesunu do prvního patra Husova

104 *Kronika náboženské obce Církev československé v Praze Vršovicích.*

105 Tamtéž

106 FRÝDL. Vývoj liturgického prostoru Husova sboru ve Vršovicích.

107 Tamtéž

108 Tamtéž

sboru, kde stěna sloužila až do rekonstrukce v roce 2003, pak byla odvezena do sboru v Lounech. Presbyterium dále doplňovala po levé straně kazatelna a po pravé podstavec s bustou Karla Farského s nápisem „Náboženství bez lásky k lidem není žádné.“¹⁰⁹

Celková obměna liturgické síně byla realizována roku 1950 a autorem nového interiéru se stal architekt Rabenstein. Zmíněnou oltářní stěnu tak nahradil jednoduchý dřevěný kříž, byl zmenšen bohoslužebný stůl a kněžiště bylo vymalováno světle šedou barvou.¹¹⁰

Na kříž mělo být dodatečně přidáno Kristovo tělo. Stalo se tak na návrh faráře Františka Adámka, který výrazně zasáhl do vizuální podoby sboru v 70. letech a který se velmi aktivně podílel na ideové výzdobě interiéru. Práci na soše byl pověřen sochař Josef Kotyza. Ta měla být původně odlita ze sádky podle hliněného modelu. Kotyza se však projektu na Kristově těle roku 1972 vzdává a jeho návrh tak zůstává nedokončen. Původní idea velkého krucifixu nakonec přece jen byla realizována Jaroslavem Kruisem, který byl varhaníkem sboru a zároveň byl výtvarně nadaný. Vytvořil Kristovo tělo ze dřeva, jež bylo umístěno na nový kříž, který byl v květnu roku 1974 postaven v pravé části kněžiště.¹¹¹

V této době přibyla do sboru také nová křtitelnice, darovaná obcí evangelickou církví z Ostravska. Výtvarně ji dotvořil opět Jaroslav Kruis. Tématicky zde ztvárnil postavu Jana Křtitele a sám tento počín považoval za své nejzdařilejší dílo. Liturgická místnost byla původně osvětlena jediným kovovým lustrem, který byl později nahrazen jednoduchými kulovými tělesy.¹¹²

V kronice sboru se dočítáme, že zdejší náboženská obec je v této éře velmi činorodá. Funguje zde pěvecký sbor, bratři a sestry se zde scházejí k pravidelným programům i mimo dobu liturgie. Mezi oblíbené programy patří například večery křesťanské meditace. Kronika zároveň popisuje naléhavost běžných oprav na budově sboru (ku příkladu oprava střechy).¹¹³

Do sboru byly celoročně umístěny jesličky, podle návrhu faráře Františka Adámka. Marie a Ježíšek jsou zde umístěni do jednoduché pouštní chatrče a obklopuje je skupina postav připomínajících Kristova podobensství a skutky milosrdenství. Autorem betlému je sochař Josef Kotyza. Ten se významně podílel na výzdobě vršovického sboru i reliéfem na téma „Bouře na moři“ a bustou dr. Karla Farského. Všechna jmenovaná Kotyzova díla byla

109 FRÝDL. Vývoj liturgického prostoru Husova sboru ve Vršovicích.

110 Tamtéž

111 Tamtéž

112 Tamtéž

113 *Kronika náboženské obce Církve československé v Praze Vršovicích.*

roku 1972 prohlášena za kulturní movitou památku.¹¹⁴

V letech 1975-8 byly provedeny opravy pláště budovy a také upraven kříž na věži. Zároveň s touto opravou bylo do interiéru kostela přidáno nové ozvučovací zařízení. V následujících třiceti letech se podoba sboru příliš nemění a pro potřeby bohoslužeb je dostačující.¹¹⁵

Zásadnější rekonstrukce přichází až s rokem 2006, kdy se soustředila na oblast presbyteria. Za presbyteriem se nachází dvě již zmíněné místnosti, úřadovna a sakristie, kde dříve bývalo kolumbárium. Ty se po rekonstrukci změnilly na sociální zařízení pro návštěvníky sboru a místnost určenou pro pastorační asistenty. Původně vedl do obou místností jediný vchod umístěný na pravé straně a místnost sakristie byla průchozí. To ovšem nevyhovovalo novému účelu místností a tak byl symetricky zbudován samostatný vchod pro sociální zařízení z druhé strany presbytáře. Oba vchody mají prosklené dveře, aby plnily funkci okna. Zde nastal problém, jakým způsobem dveře vhodně oddělit od prostoru a zakrýt je z důvodu větší estetičnosti. To se zdařilo díky protažení nosných sloupů do dvou oblouků, které připomínají rozevřenou náruč Krista. Řešení zdánlivě pragmatického problému má za následek i další aspekt a to, že kněžiště již není tak jasně odděleno od míst pro věřící tvrdým přechodem. Přibližuje tak kněze během bohoslužby k věřícím a naopak věřící mají pocit, že jsou do prostoru zváni otevřenou náručí.¹¹⁶

Modernímu architektonickému pojetí bylo přizpůsobeno i další vybavení presbytáře. Některé kusy byly raději vyměněny za méně zdobné (např. kazatelna).¹¹⁷

Husův sbor ve Vršovicích dobře reflektuje obecnou tendenci vývoje bohoslužebného prostoru v rámci Církve československé husitské. V původním vybavení sboru je čitelnější vliv katolické tradice, ale postupně zde můžeme pozorovat hledání vlastního stylu specifického pro CČSH a i tento styl se následně vyvíjí. V současném řešení prostoru pozorujeme výrazné zjednodušení a oprostění se od řady zdobných prvků.

3.4.3. Husův sbor v Botanické ulici v Brně

Husův sbor v Brně je již několikátým prostorem, který představuji v této práci a ani tento

¹¹⁴ FRÝDL, David. Vývoj liturgického prostoru Husova sboru ve Vršovicích.

Srv. ŠKODA, Eduard. *Pražské svatyně*. Praha: Libri, 2002, ISBN 80-7277-098-5, s. 45.

¹¹⁵ Tamtéž

¹¹⁶ Tamtéž

¹¹⁷ Tamtéž

se nevymyká záměru církve stavět, na svou dobu, velmi originální moderní stavby. Je ukázkou čistě funkcionalistického prostoru. Stavba působí nevšedně a moderně i v dnešní době. Na první pohled bychom ani nehádali, že zde stojí již více než osmdesát let. Stavbu sboru datujeme do roku 1929, takže je ještě o něco málo starší než sbory v Praze na Vinohradech a ve Vršovcích. To spolu s puristickým návrhem architekta Jana Víška způsobilo ve své době značný rozruch a problémy spojené s vznikem tohoto sboru.¹¹⁸

Zdejší náboženská obec se začala, podobně jako na jiných místech republiky, formovat na začátku dvacátých let dvacátého století a také se potýkala s nedostatečným prostorem pro své působení. Zpočátku byly bohoslužby konány na nádvoří dnešní Nové radnice a později si církev pronajala sál Besedního domu. Brzy Rada starších rozhodla o koupi vlastní nemovitosti v Grohově ulici, kde měly být v budoucnu vybudovány byty a případně postaven i nový bohoslužebný prostor. Náboženská obec se začala na stavbu ihned připravovat ustavením Stavebního odboru a vypsání finančních sbírek. Finanční příspěvky přicházely i od místního pěveckého sboru a od divadelního spolku Slavoj.¹¹⁹

Pro stavbu byl nakonec vybrán a zakoupen jiný pozemek a obec vypsala soutěž na projekt budovy. Porota posuzující návrhy se skládala ze šesti členů: „Zástupce Rady starších, městského stavebního úřadu, profesora Brněnské techniky, zástupce Klubu architektů z Brna a Prahy.“¹²⁰ Do soutěže se přihlásilo 21 návrhů, z nichž v následujících dvou kolech výběrového řízení bylo patnáct návrhů vyřazeno, z kterých se na druhém místě umístil návrh brněnského architekta Bohuslava Fuchse. První místo obsadil návrh do soutěže přihlášený pod značkou ČSC alternativa autora Jana Víška. Vítězný návrh se však nesetkal s jednoznačnou podporou jak v církvi, tak ze strany některých členů stavebního odboru. Nešlo jen o vizuální stránku stavby, ale ze strany náboženské obce také o obavy z financování celého projektu, ačkoliv návrh splňoval podmínku soutěže, že realizace by neměla přesáhnout částku jeden a půl milionu korun. Nesouhlasící část Rady starších a stavebního odboru se proto rozhodla ignorovat výsledek výběrového řízení. Víškovi byla pouze vyplacena první cena za návrh a vzkázáno, že jeho projekt se z finančních důvodů nebude realizovat. Zároveň rada starších začala vyjednávat o novém, levnějším provedení sboru s dalším brněnským architektem Uherkou. Ten nabídl architektonické řešení s rozpočtem osmset tisíc, což se obci zdálo příjemnější. Brněnský stavební úřad byl požádán o povolení ke stavbě na základě

118 *Kdo žízní, ať přistoupí--*. Brno: Brněnská diecéze Církve československé husitské, 2010, 78 s. ISBN 978-80-7000-057-1, s. 10-11.

119 BEZDIČKOVÁ, Květoslava. *80 let Husova sboru Církve československé husitské v Brně, Botanická: sborník*. Brno: Brněnská diecéze Církve československé husitské, 2009, 20 s. ISBN 978-80-87219-20-1, s. 6-7.

120 BEZDIČKOVÁ, . *80 let Husova sboru Církve československé husitské v Brně, Botanická: sborník*. s. 8.

Uherkových plánů.¹²¹

Také jednání opět vzbudilo negativní reakci: „Klub architektů podal protest proti jednání Rady starších a důrazně žádal, aby se uskutečnila stavba podle návrhu Víškova, vyšlého z vypsané soutěže. Přišly další protesty především ze strany porušení práv architekta. Ti z Rady starších, kteří usilovali o stavbu podle nového plánu, protestovali, že stavební úřad nevyřizuje stavební povolení.“¹²² Celý spor nakonec vyřešil brněnský starosta Dr. Tomeš, který zamítl stavbu sboru podle Uherkova návrhu s odůvodněním, že není vhodná do míst, kde má v budoucnu vyrůst moderní centrum Brna. Následovala rezignace dosavadní Rady starších a nově zvolená rada zahájila jednání s architektem Víškem. Architekt byl nakloněn změnám požadovaným novou radou a ochotně plány upravil. Největší změnou bylo přidání věže s níž se v původním projektu nepočítalo, protože nebyla v podmínkách stanovených soutěží.¹²³

Výsledný projekt počítal s umístěním budovy do svahu, kdy vrchní podlaží, orientované do Botanické ulice, mělo plnit funkci bohoslužebnou a spodní sloužit k různým kulturním účelům. Každá z částí tak mohla mít nezávislý vstup a fungovat samostatně. Součástí projektu byly i dvě bytové jednotky a skladovací prostory. Výběrové řízení na stavební firmu naštěstí neprovázely stejné těžkosti, jako při výběru projektu, a ačkoliv ještě dvakrát musely být práce na sboru pozastaveny (jednou z důvodu velkých mrazů a podruhé kvůli žalobě podané stavitelem Svobodou, že byla překročena stavební čára) byla stavba dokončena v krátkém čase. Sbor slavnostně otevřen za účasti patriarchy G. A. Procházky 28. září 1929. Stal se tak první funkcionalistickou církevní památkou nejen v Čechách, ale i ve Střední Evropě.¹²⁴

Nově otevřený sbor se brzy stal nejen místem setkávání věřících, ale i novým kulturním centrem, kde byly pořádány besídky, koncerty a divadelní představení. Sál zůstal v provozu i během druhé světové války, zatímco z duchovní části budovy se stalo centrum pro brněnskou diecézi. Dodnes zde probíhá ordinace biskupů této diecéze, svěcení duchovních, shromáždění u příležitosti svátků, výročí církve a ekumenická shromáždění. Modlitebna sboru je pro tyto příležitosti zařízena již od počátku decentně a účelně, aby nerušila ráz moderní architektury, jenž si zachovává klasické uspořádání podélné dispozice s varhanním kůrem v zadní části a vyvýšeným kněžištěm v části protilehlé.¹²⁵

Co se týče bezprostředního okolí sboru, nachází se v blízkosti Tyršova parku. Ten byl od

121 BEZDIČKOVÁ. *80 let Husova sboru Církve československé husitské v Brně, Botanická: sborník.* s. 10-11.

122 BEZDIČKOVÁ. *80 let Husova sboru Církve československé husitské v Brně, Botanická: sborník.* s. 10.

123 BEZDIČKOVÁ. *80 let Husova sboru Církve československé husitské v Brně, Botanická: sborník.* s. 8-13.

124 Tamtéž

125 BEZDIČKOVÁ. *80 let Husova sboru Církve československé husitské v Brně, Botanická: sborník.* s. 14-16.

počátku situován výše než budova nacházející se ve svahu. Ačkoliv zde proběhly zahradní práce a zajištění svahu proti sesuvu, časem se toto opatření ukázalo jako nedostačující. Husův sbor byl na konci druhé světové války vyplaven a poškozena byla i jeho okna, aby se zamezilo opakování podobné události byly okolo sboru instalovány tarasy bránící sesuvům půdy.¹²⁶

Dne 6. 12. 1963 byl Husův sbor v Brně zařazen do Státního seznamu nemovitých kulturních památek.¹²⁷

3.4.4. Sbor kněze Ambrože

Sbor kněze Ambrože bychom našli v samém centru Hradce Králové nedaleko Gočárový třídy. Jedná o architektonicky osobitou a výraznou stavbu, kterou však není možno vnímat jako solitér beze vztahu ke svému okolí, protože není náhodou, že tato stavba vznikla právě v Hradci. Je součástí rozsáhlého architektonického plánu, jehož základy byly položeny již na konci 19. století.¹²⁸

Prvotním impulzem nové výstavby zde se stala vyhláška zveřejněná 5. srpna 1884, z níž vyplývalo, že rozhodnutím Františka Josefa I. Hradec Králové již není opevněné město a jeho hradby budou částečně zbořeny. (Během předchozího prusko-rakouského válečného konfliktu se hradby ukázaly jako strategicky bezcenné.) Následně roku 1893 byly pevnostní pozemky odprodány městu. Po zbourání zbytků hradeb byly během následujících pětadvaceti let pozemky rozprodány s výjimkou pozemků určených pro stavbu veřejných budov. Zisk z prodeje město investovalo do dalšího stavebního rozvoje. Současně byl také zpracován I. regulační plán města. Následná prvotní výstavba probíhala ještě v duchu dekorativní secese. Změna nastává až po roce 1905, kdy do Hradce Králové přichází architekt Jan Kotěra a přivádí sebou i svého žáka Josefa Gočára. Tito dva architekti světového významu výrazně zasáhnou do podoby města, jemuž se v následujících desetiletích bude přezdívat salón republiky.¹²⁹

Josef Gočár začal studovat architekturu na Umělecko-průmyslové škole v Praze pod vedením profesora Kotěry v roce 1903. Již během studií navštívil Belgii, Holandsko a Německo, kde se seznámil s tamním urbanismem a architekturou. Právě tato zahraniční

¹²⁶ BEZDIČKOVÁ. *80 let Husova sboru Církve československé husitské v Brně, Botanická: sborník*. s. 16-17.

¹²⁷ BEZDIČKOVÁ. *80 let Husova sboru Církve československé husitské v Brně, Botanická: sborník*. s. 18.

¹²⁸ BENEŠOVÁ. *moderní architektura Hradce Králové*. s. 2.

¹²⁹ BENEŠOVÁ. *moderní architektura Hradce Králové*. s. 3-36.

zkušenost ho ovlivnila při stavbě Ambrožova sboru a okolních bloků. Po dokončení studií byl zaměstnán v Kotěrově ateliéru. Tehdy vznikají jeho první realizace v Hradci Králové.¹³⁰

Ještě před vytvořením návrhů hradeckého sboru se Gočár dává na dráhu kubistického architekta. V roce 1912 je dokončen jeho nejznámější projekt, dům U Černé matky Boží. V době po vzniku první republiky Josef Gočár začíná pracovat spolu se svým kolegou Pavlem Janákem na novém architektonickém slohu, jenž by charakterizoval novou dobu a reprezentoval Československou republiku. Byl jím rondokubismus. Jak již název napovídá nový styl vycházel z kubismu a vyznačoval se oblými liniemi. Nejznámější budovou postavenou v rondokubistickém stylu je pravděpodobně Legiobanka v Praze. Od poloviny 20. let architekt rondokubismus opouští a začíná se věnovat funkcionalismu a konstruktivismu.¹³¹

V roce 1925 se stal Josef Gočár vítězem soutěže na vypracování nového regulačního plánu města, ten upravoval i část, kde se nachází sbor kněze Ambrože, kde byla nově navržena obytná zástavba v podobě polootevřených bloků se sadovou úpravou uvnitř. O rok později architekt vypracoval návrh samotného sboru. Ten byl záměrně umístěn na nezvyklou trojúhelníkovou parcelu, což u stavby ještě více podtrhlo její originalitu. Zhruba ve stejné době, kdy vzniká hradecký sbor navrhl Gočár další sakrální stavbu, a to kostel svatého Václava v Praze Vršovicích. Mezi oběma stavbami je možno vidět jasnou paralelu.¹³²

Sbor kněze Ambrože byl vyprojektován jako soubor více budov tvořící jednotný komplex do něhož se vstupuje monumentální branou. Do cípu budovy pak architekt zasadil budovu samotného sboru. Má kónický půdorys a tím maximálně využívá určeného pozemku. Dominantní vertikálou stavby je hranolová vstupní věž v průčelí sboru. V nejširší části pozemku spolu se vstupní branou stojí budovy užitkového charakteru. Od církevních budov jsou opticky odděleny barvou fasády. Stěny sboru a věže jsou bíle omítnuty zatímco užitné budovy mají stěny z režného červeného zdiva. Po bočních stranách je celý komplex uzavřen sloupovou kolonádou kolumbária. Tím uvnitř bloku vzniklo nádvoří, kde byl dán prostor zeleni a odkud je do kolumbária snadný přístup. Emil Edgar ve své publikaci *Stavebně umělecké předpoklady reformačních církví* dodává postřeh: „Uzavřenost prostoru i klid, dopřávající mysli zapomenouti na hřmot a spěch dne, dodává tomuto nádvoří nálady, posilující vnitřní soustředění divákovo.“¹³³

Interiér kostela má navzdory modernímu zevnějšku klasickou podélnou dispozici

130 BENEŠOVÁ, *moderní architektura Hradce Králové*, s. 33-36.

131 WIRTH, Zdeněk. *Architekt Josef Gočár*. Praha: Svoboda, 1947, nestr.

132 BENEŠOVÁ, *moderní architektura Hradce Králové*, s. 3-36.

133 EDGAR, Emil. *Předpoklady stavebně umělecké budoucnosti reformačních církví*. Praha: Kalich, 1947, s. 60.

zakončenou půlkruhovou apsidou s kněžištěm a varhanní kruchtou na straně protilehlé. Prostor je opticky rozdělen na tři části řadou sloupů po obou stranách směřujících ke kněžišti. Vzniklé vedlejší prostory jsou v současné době využívány k výstavám výtvarného umění. V hlavním prostoru se nachází dvě řady původních lavic. Interiér se dočkal celkové rekonstrukce až v letech 1999-2002, ačkoliv dílčí opravy areálu započaly již na konci 80. let. Přednost však měla obnova kolumbária a výměna střechy. Součástí rekonstrukce interiéru byla i obnova kněžiště, jehož nová podoba má více ladit s Gočárovým pojetím architektury. Původní malovaný kříž zde byl nahrazen vzhledově modernějším křížem ze sklolaminátu, který zhotovil Maxim Velčovský. Kněžiště pak bylo opatřeno žulovými stupni s půlkruhovým bohoslužebným stolem ze stejného materiálu. Nová je i kazatelna v podobě minimalistického čtecího pultu a dřevěné lavice kopírující půlkruh kněžiště. Celý prostor působí stylově velmi čistě.¹³⁴

Nově byly upraveny i prostory bývalé kotelny, kde nyní působí galerie výtvarného umění. Další aktivitou zde jsou i koncerty pořádané v prostorách bohoslužebné síně, která poskytuje k tomu účelu též nově opravené varhany. V současnosti ve sboru kněze Ambrože probíhá kompletace zvonkohry. Zvony jsou kupovány postupně podle finančních možností a povede-li se projekt dokončit půjde o první stabilní koncertní zvonkohru v České republice.¹³⁵

3.5. Adaptované prostory

Často si menší náboženské obce nemohly dovolit stavbu vlastního sboru nebo se jim naskytl prostor, který byl po úpravách pro účel bohoslužby ideální nebo alespoň přijatelný. Některé prostory měla CČS v dlouhodobém pronájmu do doby, než bylo možné prostor odkoupit. Někdy také vlastnictví prostor nebylo zcela jasně dáno a nová církev se tak dostávala do sporů. Sám první patriarcha Karel Farský situaci komentuje takto: „Výtky činěné církvi československé z působení náboženských rozbrojů pro zabírání chrámů dosavad katolických jsou neoprávněny. Chrámy tyto bývaly až do Bílé Hory z 90 procent nekatolické, českobratrské, husitské podobojí nebo protestantské, po Bílé Hoře byly císařským rozhodnutím přičteny neprávem církvi Římskokatolické a od té doby udržovány nebo stavěny pouze a jedině z nákladu obyvatelstva nebo z peněz na něm nakořistěných od šlechtických patronů, kteří ke svým statkům přišli způsobem dobře známým. Městské chrámy jsou pak

¹³⁴ *Církev československá husitská* [online]. [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: www.hradec.ceshhk.cz

¹³⁵ Tamtéž

skoro vesměs majetkem měst a udržovány nákladem veškerého občanstva.¹³⁶ Nároky na některé prostory, tak byly značně sporné. Farský však také dodává, že CČS nemá problém tyto bohoslužebné prostory sdílet s katolickou církví. Zároveň také poznamenává, že dosavadní výzdoba takovýchto prostor zůstala ponechána ve své původní podobě.¹³⁷

Alternativní bohoslužebná místa můžeme rozdělit do několika kategorií: Prvním typem prostor jsou přestavěné synagogy a německé evangelické kostely další skupinu tvoří adaptace obytných a úředních domů. Odsvěcené kostely, pak v této práci reprezentuje stavba chrámu sv. Mikuláše v Praze na Staroměstském náměstí.¹³⁸

Jak již bylo zmíněno CČS zakoupila v minulosti několik synagog, které nejpozději po druhé světové válce ztratily původní význam, důvodem bylo zdecimování židovské komunity nacistickým režimem. Jedná se například o sbor Dr. Karla Farského v Třebíči. Budovu, které hrozilo zbourání, odkoupila CČS ve spolupráci s památkáři v roce 1953. Přestavba synagogy započala ihned a 19. 9. 1954 zde byl otevřen sbor Dr. Karla Farského.¹³⁹

Podobného osudu se dočkala i synagoga v Milevsku, kde se dnes nachází Husův sbor. Církev československá si ji původně pouze pronajala od židovské náboženské obce v Plzni. Roku 1965 již však synagoga vyžadovala radikální opravy. Církev ji tedy odkoupila a za přispění ústřední rady opravila.¹⁴⁰

Náboženská obec v Karlíně sídlí také v budově bývalé synagogy. Dnes sbor nese jméno druhého patriarchy církve Gustava Adolfa Procházky. Interiér byl dotvářen díly Františka Bílka. V roce 2002 byl objekt zasažen povodní.¹⁴¹

Po druhé světové válce na našem území zůstaly opuštěné kostely německé evangelické církve a některé z nich dnes využívá CČS. Takovou adaptací je sbor v Jablonci nad Nisou. Historie dnešního sboru sahá do roku 1833, kdy na místě dnešního kostela byla postavena pouze modlitebna. Po zrovnoprávnění evangelických církví s církví římskokatolickou zde byla vztyčena provizorní věž se dvěma zvony. Roku 1890 se pak pod vedením stavitele Arweda Thamera dočkal kostel nejen kamenné věže, ale i celkové přestavby v novogotickém

136 FARSKÝ, Karel. *Zápas o svobodu ducha v Církvi československé*. s. 14-15.

137 Tamtéž

138 VAVERKA, A KOL. *Moderní sakrální stavby církví a náboženských společností na území Čech, Moravy a Slezska*. s. 144.

139 VAVERKA, A KOL. *Moderní sakrální stavby církví a náboženských společností na území Čech, Moravy a Slezska*. s. 147.

140 Tamtéž

141 BOHATOVÁ, ILKOVÁ. *Život křesťanů husitského vyznání: v Pražské diecézi Církve československé* s. 184-185.

slohu. Chrám byl slavnostně vysvěcen o dva roky později. V roce 1992 byl kostel prohlášen kulturní památkou. Prostor byl využíván také církví českobratrskou evangelickou.¹⁴²

Další typ adaptovaného prostoru představuje Husův sbor v Praze Nuslích.

Činnost CČS v Nuslích započala již v roce 1919 a o Vánocích zde již byly slouženy první bohoslužby v češtině. V roce 1925 začala náboženská obec v Nuslích využívat přestavěnou sokolovnu, která se nacházela v činžovním domě v Tábořské ulici. Tento církví zakoupený dům stojí v řadové zástavbě a výrazně se neliší od okolních domů. Přítomnost modlitebny uvnitř nám tak prozrazuje jen symbol kalichu s křížem na fasádě. Zde je vyznačen i rok přestavby 1925.¹⁴³

O sochařskou výzdobu sboru se postaral Josef Kotyza. Pro sbor vytvořil bustu zakladatele církve Karla Farského a mistra Jana Husa. Dále je autorem plastického nástěnného díla s námětem Ježíše Krista tišícího bouři.¹⁴⁴

3.5.1. Chrám sv. Mikuláše v Praze na Starém Městě

První písemné zmínky o kostele se nám dochovaly z roku 1273, ale vznikl již dříve, nejpravděpodobněji za vlády Přemysla Otakara I. (1197-1230). Písemné prameny nám objasňují, že sloužil jako neutrální půda pro schůzky měšťanů. Možná ho založilo několik předních měšťanů s úmyslem mít vlastní kostel. Tehdy byl již součástí Staroměstského náměstí, kde se sv. Mikuláš nachází, i Týnský špitální kostelík, na jehož místě dnes stojí Týnský chrám. Nový kostel vznikl jako protiváha ke špitálnímu kostelíku a sloužil jiné společenské vrstvě obyvatelstva, která se ve 13. století formovala a rozrůstala. Tou vrstvou bylo měšťanstvo. „Spolu se stoupající hmotnou silou nové společnosti jde i touha po vyšší právní moci této vrstvy, jejíž hospodářskou i společenskou doménou se stává město. Ctižádost osobní i kulturní, živená přímým dotekem s kruhy dvorskými, žene i k stavebnímu podnikání.“¹⁴⁵

Staroměstské náměstí bylo pro měšťanstvo centrem, protože se zde protínaly dvě obchodní cesty. Na místě jedné z nich dnes stojí ulice Celetná a Dlouhá a pokračovala dále na Malou Stranu, Hradčany a Strahov do západních Čech. Druhá obchodní cesta sem vedla z

142 VAVERKA, A KOL. *Moderní sakrální stavby církví a náboženských společností na území Čech, Moravy a Slezska*. s. 147-148.

143 ŠKODA. *Pražské svatyně*. s. 46-47.

144 Tamtéž

145 SEDLÁČKOVÁ, Ema. *Kostel svatého Mikuláše na Starém Městě pražském*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 1949, s. 5.

Vyšehradu. Obchod na zdejší tržišti vzkvétal už od desátého století, kdy tu vznikla i první zástavba formující budoucí podobu náměstí jako takového. Samotný kostel náleží měšťanstvu i v následujícím století, kdy je spojen s významnými rody Olbramoviců a Štuků, kteří kostel využívali mimo jiné jako pohřební místo. Původně románský kostelík byl později přestavěn do podoby trojlodní baziliky s vyšší gotickou klenbou. Přesnou dataci přestavby neznáme, odhaduje se, že se tak stalo v druhé polovině čtrnáctého století. Ani přesná podoba z období středověku se nám nezachovala, ale můžeme soudit, že se typově podobal Týnskému chrámu nebo kostelu sv. Havla.¹⁴⁶

Od roku 1368 působil v kostele Jan Milíč z Kroměříže, jehož kázání v latině a němčině se těšila velké oblibě. Tento reformní kazatel byl současníkem Konráda Waldhausera a považujeme ho za jednoho z předchůdců mistra Jana Husa. vzdal se všech svých funkcí, aby se mohl plně věnovat kazatelské činnosti a ačkoliv zprvu nebyl příliš úspěšný, postupně jeho kázání naslouchalo tak velké množství lidí, že byl kostel naplněn několikrát za den. Mohla za to aktuální a kontroverzní témata, kterým se věnoval. Poukazoval na zkaženost tehdejší církve, jež kázala chudobu a sama zároveň vlastnila neskutečné bohatství. Milíč také poukazoval na krizi papežství. To vše spojoval se silnou vizí blížícího se posledního soudu a příchodu Antikrista. Zpočátku byla jeho činnost podporována Karlem IV., dokud Milíč neoznačil za Antikrista samotného panovníka. Arcibiskup Jan Očko z Vlašimi ho za toto odvážné nařčení nechal uvěznit. To kazatele neodradilo a po propuštění se dvakrát hájil u samotného papeže. Mezi tím pobýval ještě nějaký čas v Praze. Zde založil společenství Jeruzalém, pečující o kající se bývalé prostitutky, čímž se pokusil alespoň část svých kázání převést do praxe. Zemřel v Avignonu 1374. V chrámu svatého Mikuláše působil i další reformní kazatel Matěj z Janova, jenž byl žákem Jana Milíče z Kroměříže.¹⁴⁷

Matěj z Janova na rozdíl od svého učitele vedl ve sv. Mikuláši kázání v češtině, ve kterém kritizoval hlavně uctívání obrazů a soch. Vystupoval proti těm, kdo věřili, že uctívání obrazů Krista nebo svatých může způsobit zázrak. Považoval to za formu modlářství a vyzýval k jejich zničení. Stejně tvrdě kázal proti kultu svatých a ctění jejich ostatků. Další myšlenkou, jíž prosazoval ve svých kázáních bylo časté přijímání svátosti oltářní.¹⁴⁸ Jeho odvážná kázání vzbudila ohlas nejen u posluchačů, ale i u arcibiskupské konzistoři. Následně byl Matěj z

¹⁴⁶ SEDLÁČKOVÁ, Ema. *Kostel svatého Mikuláše na Starém Městě pražském*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 1949, s. 3-5.

¹⁴⁷ HANDOVÁ, Veronika. Jan Milíč z Kroměříže. [online]. [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://www.getsemany.cz/node/886>

¹⁴⁸ KYBAL, Vlastimil. *M. Matěj z Janova: jeho život, spisy a učení*. 2. vyd. (repr.). Brno: L. Marek, 2000, xxi, 330 s. Pontes Pragenses. ISBN 80-862-6305-3, s. 19-20.

Janova povolán před arcibiskupský soud a na pražské synodě 19. října roku 1389 donucen odvolat své učení. Soud mu na půl roku zakázal kazatelskou činnost. S jistotou nevíme, jestli ještě někdy po těchto událostech kázal u sv. Mikuláše. Víme však, že se ještě jednou vrátil před arcibiskupský soud, kde mu arcibiskup Jan z Jenštejna zakázal denní podávání svátosti oltářní laikům. Také víme, že se Matěj z Janova svých názorů, ani náboženských praktik, ohledně přijímání, nevzdal ani po druhém soudu. Poměrně záhy však byla dráha reformního kazatele přerušena jeho smrtí 30. listopadu r. 1394.¹⁴⁹ Díky těmto dvěma osobnostem má reformní kazatelství v tomto prostoru daleko starší tradici, než je samotná historie Církve československé.

Přesnou podobu kostela máme až z roku 1606 zachovanou na Sadelerově rytině. Z písemných záznamů však vyplývá, že v době vrcholného středověku se na západní straně rozprostíral hřbitov a na severovýchodě byla roku 1363 postavena nová farní budova. Ke kostelu přiléhala i kaple sv. Václava, jejíž přesnou polohu dnes už bohužel neznáme. Ze soupisu inventáře pocházejícího z konce patnáctého století se dovídáme, že kostel měl dvě věže. Po husitské revoluci patřil kostel do správy farářů zastávajících přijímání podobojí. S tím však si odporuje zpráva z roku 1593, kdy nechal staroměstský měšťan Mikuláš Quieto z Žatce postavit v kostele oltář Panny Marie. To by ukazovalo na příslušnost kostela spíše ke katolické straně. Z dalších dochovaných materiálů víme, že byl odebrán farní osadě (r. 1619) a po bitvě na Bílé hoře byl několik let opuštěn, dokud zde nedostali patronátní právo strahovští premonstráti. Stalo se tak z rozhodnutí kardinála Harracha 6. srpna 1628. V těsné blízkosti kostela nechali premonstráti postavit budovu pro kleriky řádu. Jejich působení u sv. Mikuláše trvalo jen krátkou dobu. Z rozhodnutí Ferdinanda III. přichází do Čech benediktini ze španělského Montserratu a stěhují se do Emauzského kláštera. Zdejší mniši, též benediktinské řehole, se museli přestěhovat ke sv. Mikuláši. Premonstráti obdrželi jako náhradu dnes již neexistující kostel sv. Benedikta na dnešním náměstí Republiky.¹⁵⁰

S působením benediktinů u sv. Mikuláše se pojí i renesanční přestavba kostela. S prvními stavebními úpravami se započalo za působení opata Zdislava Ladislava Berky z Dubé a Lipé. Následné úpravy jsou spojovány se jménem nejslavnějšího českého benediktina Matouše Sobka z Rajhradu. Zevní gotický ráz byl odstraněn a zůstaly po něm pouze vnější vzpěry, charakteristická vrcholně středověká okna nahradila nová renesanční. Všechny tři lodi kostela měly pravděpodobně stejnou délku a byly pravoúhle uzavřeny. Podoba kostela po přestavbě

¹⁴⁹ KYBAL, M. *Matěj z Janova: jeho život, spisy a učení*. s. 7-32.

¹⁵⁰ SEDLÁČKOVÁ, Ema. *Kostel svatého Mikuláše na Starém Městě pražském*. s.5-10.

Srv. VLČEK. *Umělecké památky Prahy*. s. 97-100.

zůstala zachována v amatérské kresbě nedělního kazatele P. M. Kotaše z r. 1732. Nedává však odpověď na to, jak vypadalo průčelí, jestli měl kostel stále ještě dvě věže, jak vypadalo kněžiště a další detaily provedených stavebních úprav. Vzhledem k tomu, že se italský renesanční sloh u církevních staveb v Čechách příliš neprosadil, můžeme předpokládat, že se jednalo spíše o konzervativní úpravy než o velkolepou přestavbu, jako následovala později, do slohu barokního. Další rozvoj opatství následoval za působení opata Roučky, jenž spadá do doby, kdy Staré Město zachvátil ničivý požár. Na místě ghetta, které se rozprostíralo hned za zdmi kláštera a přilehlého konventu, po něm zůstalo jen prázdné spáleniště. Již zmíněný opat Roučka spáleniště koupil a rozšířil klášter o nově nabyté pozemky. Od zbytků ghetta, jenž nelehly popelem, jej nechal oddělit vysokou zdí. Postavení benediktinů ve společnosti se zvyšovalo, s rostoucím významem se zlepšovaly i jejich hmotné poměry a zvětšovalo se jejich panství. Mohli si dovolit následující rozsáhlou přestavbu. První etapu inovace navrhli Vít Václav Kaňka a jeho syn František Maxmilián, jejich návrh nebyl realizován. Následovaly plány stavitele Kiliána Ignáce Dientzenhofera, v nichž, se počítalo s zbořením starého kostela a kompletní novou výstavbou. Zároveň v letech 1727-30 nechal opat Anselm Vlach vystavět nové opatství s kaplí. „ Při novém konventu s refektářem a knihovnou nechyběla ani zahrada s vodotrysky, tehdy neodlučitelný doplněk klášterů a panských i měšťanských sídel, který splňoval požadavky dobové estetiky i kultury bydlení.“¹⁵¹

Samotný kostel byl zbourán a rychle se začalo s novou výstavbou. První z věží stála již roku 1735, pouhé tři roky od začátku bouracích prací. Ve věži se později našel pamětní list psaný svátečním kazatelem Vojtěchem Glotzem, ve kterém uvádí řemeslníky podílející se na stavbě chrámu. Zednickým mistrem (stavitelem) je v listině uveden právě Kilián Ignác Dientzenhofer s polírem Johannem Michalem Fitzem, štukatéřskou výzdobu provedl mistr Bernard Spinetti se svými tovaryši Fridrichem Groffem a A. Bollou, malířskou výzdobu zajistil Kosmas Damián Assam se svou dílnou. K vysvěcení kostela došlo r. 1737 a první mše zde byla sloužena 6. prosince téhož roku. Následující éra nebyla pro kostel právě šťastná, poměrně brzy po dostavbě samotného kostela byl zrušen zdejší klášter a odsvěcený chrám sv. Mikuláše sloužil nějakou dobu k uložení obilí a následně jako skladiště nábytku. Důstojnější účel se pro kostel našel až po roce 1865, kdy měl sloužit jako koncertní sál. Sv. Mikláš byl pro tyto účely vyklizen a upraven. Následně o kostel projevila zájem ruská pravoslavná církev a ta ho měla v pronájmu další léta. Zhruba tehdy byly přemalovány původní Assamovy fresky. Také zde chybělo původní vybavení, které zmizelo již v době, kdy sloužil kostel jako

¹⁵¹SEDLÁČKOVÁ, Ema. *Kostel svatého Mikuláše na Starém Městě pražském*. s. 7.

skladiště. Z toho stojí za zmínku obraz z hlavního oltáře s námětem Sv. Mikuláš žehná námořním lodím od známého výtvarníka J.K. Lišky a obrazy sv. Václava a sv. Benedikta z vedlejších oltářů od stejného autora.¹⁵²

Na konci 19. století musel benediktinský klášter ustoupit novému konceptu náměstí a byl zbourán spolu s dalšími méně podstatnými budovami. Po radikálním zásahu do klášterního komplexu zůstala odhalena západní strana kostela. Dotvořil ji na začátku 20. století Rudolf Kříženecký v quasi barokním stylu (napodobuje původní formy slohu). Východní méně zdobnou stranu obohatila nika se sochou sv. Mikuláše, dnes je součástí Pařížské ulice, v níž na chrám přímo navazuje obytný dům. Další opravy kostela proběhly v letech 1916 a 1921. Některé z nich z hlediska památkové péče objektu neprospěly. Zásadní rekonstrukce interiéru se uskutečnila v šedesátých letech dvacátého století, při níž byly odkryty hodnotné Assamovy fresky. V současné době je zrestaurován i exteriér budovy a sochařská výzdoba chrámu.¹⁵³

Církev československá ve sv. Mikuláši působí od 8. ledna 1920, kdy právě na tomto místě byla ustanovena. V současnosti slouží kostel k pravidelným nedělním bohoslužbám a koncertům renesanční, barokní a klasické hudby. Budova poskytuje dostatek prostoru i k výstavám, které jsou zde pořádány k různým příležitostem. V souladu s tradicí ČČS tak budova neslouží jako pouhý bohoslužebný prostor, ale i jako místo kulturního setkávání a vlastně i k mezinárodní reprezentaci, protože se nachází na místě často navštěvovaném zahraničními turisty, kteří mají do objektu volný přístup a mohou se zde dozvědět něco více o historii chrámu svatého Mikuláše a ČČS. Církev zde dále slaví bohoslužby při výjimečných příležitostech, výročích atd.¹⁵⁴

Nežli se můžeme pustit do popisu samotného vnitřního liturgického prostoru, je dobré si uvědomit, že se jedná o vsutku dynamickou stavbu. Což není dostatečně patrné z velkolepého průčelí s členěnou fasádou se symetrickými vertikálami dvou věží. Soustředíme-li se pouze na tvar půdorysu, shledáme, že nevychází z tradičního bazilikálního typu stavby, kdy je půdorysem latinský kříž, ale obdélník. Jedná se v podstatě o centrální stavbu, na jedné straně prodlouženou o místo pro oltář, kde základ vnitřního půdorysu tvoří rovnoramenný kříž. Vnitřní půdorys je také možno pomyslně rozdělit na množství vzájemně se prolínajících elips. Fakt, že vnější půdorys budovy zcela nekoresponduje s vnitřním prostorem, je záležitostí typickou pro vrcholně barokní stavitelství a v případě chrámu sv. Mikuláše je tato

152 SEDLÁČKOVÁ, Ema. *Kostel svatého Mikuláše na Starém Městě pražském*. s. 5-10.

Srv. VLČEK, Pavel. *Umělecké památky Prahy*. s. 97-100.

153 SEDLÁČKOVÁ, Ema. *Kostel svatého Mikuláše na Starém Městě pražském*. s. 5-10.

154 *Chrám svatého Mikuláše*. 1. vyd. Praha: V ráji, [34] s. ISBN 80-858-9453-X.

koncepte prostoru patrná hned, když vstoupíme do vnitřku budovy. Tohoto efektu dosáhl stavitel K.I. Dientzenhofer díky četnému členění prostoru a místy zesílení zdí na úkor velikosti vnitřního prostoru. Interiér je doplněný o íonské polosloupky, jež ještě více zdůrazňují dynamiku mezi plným a prázdným prostorem. Centrální část, kde se nachází lavice pro věřící, je zaklenutá osmibokou kupolí. Západně od centrální části je umístěna předsíň s kruchtou pro varhany. Ve východní prodloužené části se nachází presbytář zakončený půlkruhovou nikou. Po stranách presbytáře najdeme podélné patrové přístavky. V centrální části se za arkádami pilířových podpor skrývají čtyři boční průchozí kaple. „Arkádám jsou v horní etáži předloženy konkávně tvarované balkony, prostory v pilíři tvoří průchod k ochozu, který je vložen též v příčných ramenech a obíhá celou loď na křivkově oblamovaném půdorysu. Balkony a ochoz chrání kované vzduché zábradlí.“¹⁵⁵ Série oken byla důmyslně rozmístěna v několika úrovních tak, aby byl celý kostel dobře osvětlen. Stěny jsou bohatě zdobeny štukovou výzdobou rozličných barokních motivů, vše v tradičně bílé a zlaté. Dostatek prostoru zde bylo ponecháno i pro nástěnnou výmalbu. Bavorský malíř Kosmas Damián Assam vytvořil technikou fresco, tedy malbou do ještě vlhké omítky, různé figurální motivy zobrazující především legendární životy sv. Benedikta a sv. Mikuláše. Starý zákon je zde zastoupen výjevy Josef a Putifarka, Mojžiš napájí zástupy na poušti a David hrající na harfu. Nad balkony jsou umístěny freskové obrazy čtyř evangelistů ve štukových zlacených rámech. Interiér zdobí mimo výmalby i sochařská výzdoba zobrazující světce a světice oblíbené benediktinským řádem. Znázorňují sv. Benedikta, Bernarda, Mauruse, Placidia, Scholastika a další. Byly vyrobeny ze dřeva a pocházejí z dílny barokního umělce Antonína Brauna, který je autorem i bohaté sochařské výzdoby průčelí chrámu. Našli bychom zde také kamenné sochy archanděla Michaela a sochu sv. Jiří, obě pocházející z počátku 20. století.¹⁵⁶

Z původního vybavení kostela se nám téměř nic nedochovalo, ale existují záznamy, z nichž vyplývá, že před barokní přestavbou bylo v kostele umístěno třináct oltářů. Původní hlavní oltář z roku 1710 byl dílem dvou známých umělců, sochaře Matouše Václava Jackla a malíře Jana Kryštofa Lišky.¹⁵⁷ Dle těchto měřítek bychom označili současné vybavení kostela za výrazně chudší. Nynější portálový oltář s obrazem Ježíše Krista je vyroben z umělého mramoru. Oltářní architektura pochází z 18. století, kdy se předpokládalo vysluhování bohoslužby zády k obci. V prostoru kněžiště je před něj představen bohoslužebný stůl, kde lze slavit mši po způsobu obvyklém v ČČS, kdy je duchovní po celou dobu obrácen čelem k obci

¹⁵⁵ VLČEK. *Umělecké památky Prahy*. s. 99-100.

¹⁵⁶ Tamtéž

¹⁵⁷ VLČEK. *Umělecké památky Prahy*. s. 97.

věřících.

Ze současného vybavení rozhodně stojí za zmínku barokní varhany pocházející z druhé třetiny 18. století. Varhany byly přemístěny z jezuitského kostela v Bohosudově a v roce 1949 byl jejich původní stroj nahrazen novým. Zdobí je čtyři zlacené sochy andělů a množství drobnějších vyřezávaných detailů.¹⁵⁸

Zhruba stejně staré jsou i lavice v lodi kostela s rokajovými motivy na bocích. Lavice, nacházející se v chóru, pocházejí až z 20. století a napodobují barokní styl. Kazatelna, původem z kostela v Nezamyslicích, je prostá, vyrobená ze dřeva, jehož povrchová úprava má imitovat mramor.¹⁵⁹ V interiéru bychom jen těžko přehlédli ohromný „křišťálový“ lustr visící v lodi kostela. Zhotovily ho sklárny v Harrachově (r. 1880). Byl darem pro pravoslavnou církev, která v chrámu působila, od cara Mikuláše II.¹⁶⁰

Z předchozího popisu prostoru vyplývá, že se ve sv. Mikuláši nachází vysoce hodnocené historické památky a samotný objekt je chloubou českého baroka. Je v zájmu všech tuto stavbu zachovat v co možná nejlepším a nejpůvodnějším stavu. To ovšem nedává příliš mnoho prostoru pro CČSH si kostel upravit podle vlastních představ či provádět radikálnější změny v jeho uspořádání. Navzdory tomu je v tomto prostoru schopna plnohodnotně sloužit bohoslužby a po drobné úpravě se zde našlo i dost místa pro menší kolumbárium, tak typické pro Církev československou. Ačkoliv si sbory CČSH potrpí spíše na moderní bohoslužebný prostor s decentní výtvarnou výzdobou, není proti jejímu přesvědčení sloužit mše v okázalém prostoru sv. Mikuláše.

¹⁵⁸ *Chrám svatého Mikuláše.*

¹⁵⁹ VLČEK. *Umělecké památky Prahy.* s. 100.

¹⁶⁰ *Chrám svatého Mikuláše.*

Závěr

V úvodu této práce jsem si položila otázku: Za jakých okolností sbory CČSH vznikaly a co ovlivnilo jejich konečnou podobu?

V závěru bych tedy nastínila typické rysy sborů CČSH, které jsem demonstrovala na jednotlivých případech. Jednak jde o samotnou dobu vzniku. Většina sborů byla postavena v době první republiky. Jejich podobu ovlivnila snaha o modernizaci církve jako instituce, která je otevřena novým podnětům a nebojí se změn. V tomto duchu si vybrala také moderní stavební směry (funkcionalismus a konstruktivismus) a stala se jejich propagátorkou. Zároveň si prostory ve většině případů uchovaly klasickou vnitřní dispozici, s kůrem v zadní části a vyvýšeným kněžištěm. Samotný výběr stavebníků byl velmi důkladný a často podléhal výběrovému řízení, zejména pokud šlo o nákladné stavby. I díky tomu se podařilo, že pro Církev československou pracovali významní představitelé moderní architektury. Častou překážkou v realizaci byla finanční stránka stavby, protože tu hradila sama náboženská obec. Někdy se podařilo plány dodržet za cenu dlouhodobého zadlužení náboženské obce nebo dalších ústupků. Součástí plánů byl často víceúčelový prostor, který plnil funkci nejen kulturní, ale měl také zaručit jistou návratnost investic. Ne vždy se však tento plán ukázal jako uskutečnitelný. Příkladem je Husův sbor v Praze na Vinohradech, kde byl kulturní sál změněn na kolumbárium. Kolumbária jsou pro CČSH typická a v příkladech jednotlivých sborů je znát rozdílný přístup architektů k jejich začlenění do stavby.

Interiéry sboru byly zařízeny a vyzdobeny střídavě s ohledem na zaměření církve. Otázka změny prostoru v průběhu existence církve se týkala hlavně změn v interiéru. Většinou první záležitostí, se kterou se sbory potýkaly brzy po své dostavbě, byla nedostatečná kapacita právě kolumbárií. Další výrazné změny se často týkaly prostoru kněžiště, kde je v prvních letech patrný vliv Římskokatolické církve, z které CČS vzešla a postupně dochází ke zjednodušení prvků v tomto prostoru. Staré prvky jsou často nahrazeny méně masivními a zdobnými kusy. V současné době jsou úpravy interiéru prováděny s větší citlivostí než v dobách minulých. Náboženské obce CČSH se již od počátku věnují nejen bohoslužebným, ale i kulturním a charitativním aktivitám. Tyto aktivity mají v některých sborech tradici již od svého založení. Jinde se myšlenka spojení bohoslužebného prostoru s kulturní činností vyvinula až postupem času. V tomto ohledu sbory neztratily nic ze svého původního zaměření a naopak v nich členové náboženské obce vyvíjí různé činné aktivity.

V případě prostor adaptovaných byla CČSH často schopna dát nový význam nepoužívaným objektům, které si částečně upravila pro své potřeby. Zároveň již od počátku nemá, díky své otevřenosti, problém fungovat i v prostoru jiných církví. Závěr mé práce je tedy takový, že se CČSH zvládla odpoutat od původního římskokatolického vlivu a vybudovat si vlastní styl pojetí liturgického prostoru, který stojí za to mapovat. Do budoucna by bylo dobré popsat podobným způsobem i méně známé a architektonicky atraktivní sbory.

Summary

My bachelor's thesis is about specifics of liturgical place in Czechoslovak Hussite Church. The first part describes history of liturgical place in general and the history of Czechoslovak Hussite Church. The second part contains description of individual churches. I have chosen more interesting churches of Czechoslovak Hussite Church for description. The conclusion of my bachelor's thesis is, therefore, that The Czechoslovak Hussite Church managed to break away from the original Roman Catholic influence and establish its own style of liturgical space conception, which is worth charting. In the future it would be good to describe in a similar way even less known and architecturally attractive church corps.

Seznam použité literatury

a) prameny

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad. Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 2001.

FARSKÝ, Karel. Zápas o svobodu ducha v Církvi československé, 19 s.

JANÁK, Pavel. Činnost do roku 1931. In: JANÁK, Pavel. Obrys doby. Vyd. 1. Praha: Arbor vitae, 2009, s. 178. Texty o architektuře. ISBN 978-80-87164-02-0.

KALOUS, František. Řád bohoslužebný. In: Zpráva o I. řádném sněmu Církve československé: konaném ve dnech 29. a 30. srpna 1924. Praha: Ústřední rada CČS.

Kronika náboženské obce Církve československé v Praze Vršovících. archiv Náboženské obce Církve československé husitské v Praze 10 – Vršovice.

TUHÁČEK, Alois. O liturgii. In: Valný sjezd Církve československé: konaný v sobotu a v neděli 8. a 9. ledna 1921 v Praze. Praha: Církev československá, 1921.

Základy víry CČSH. Praha: UR CČSH, 1975.

Zápis z osobního rozhovoru s vikářem Mgr. Danielem Majerem, v Praze 11.3.2014, archiv autorky.

b) sekundární literatura

ADAM, Adolf. Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj. Vyd. 2. Překlad Václav Konzal, Pavel Kouba. Praha: Vyšehrad, 471 s. ISBN 978-80-7021-968-3.

BENEŠOVÁ, Marie. moderní architektura Hradce Králové. 1. vyd. Hradec Králové: Garamon, 2000, 119 s. ISBN 80-902-5937-5.

BEZDIČKOVÁ, Květoslava. 80 let Husova sboru Církve československé husitské v Brně, Botanická: sborník. Brno: Brněnská diecéze Církve československé husitské, 2009, 20 s. ISBN 978-80-87219-20-1.

BOHATOVÁ, Milena a ILKOVÁ. Život křesťanů husitského vyznání v Pražské diecézi Církve československé husitské. Praha: Pražská diecéze Církve československé husitské, 2013, 232 s. ISBN 978-80-7000-074-8.

BUTTA, Tomáš, Kostel sv. Václava na Zderaze, Praha: Onyx, ISBN 80-86788-17-2

BUTTA, Tomáš. Uvedení do bohoslužebné teorie a praxe v Církvi československé husitské.

- Praha: Karolinum, 2005.
- ČERNOUŠEK, Tomáš. *Liturgický prostor*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1995, 70 s.
- EDGAR, Emil. *Předpoklady stavebně umělecké budoucnosti reformatních církví*. Praha: Kalich, 1947.
- FRÝDL, David. *Hledejte nejprve království božího a spravedlnosti jeho*. Praha: Husův sbor CČSH v Praze na Kr. Vinohradech, 1993.
- Furnishings for liturgical celebration. In: *Environment and art in catholic worship*. Washington, D. C., 1978, s. 34-42.
- HEROUT, Jaroslav. *Staletí kolem nás: Přehled stavebních slohů*. Praha - Litomyšl: Paseka, 2002.
- HOLETON, David. Specifika protestantského liturgického prostoru. In: *Liturgický prostor v současné architektuře*. Praha: Sít', Ekumenické nakladatelství, 2009, 76 s. ISBN 978-80-86040-17-2. s. 55-56.
- Chrám svatého Mikuláše*. 1. vyd. Praha: V ráji, [34] s. ISBN 80-858-9453-X.
- KANÁK, Miloslav a KOVÁŘ, Blahoslav, ed. *Dr Karel Farský: o životě a díle prvního patriarchy církve československé*. 1. vyd. Praha: Blahoslav, 1951. 123 s.
- KANÁK, Miloslav. *Průvodce po památkách reformatních církví v ČSR*. Praha: Ekumenická rada církví v ČSR, 1984.
- KANÁK, Miloslav, *Z dějin reformního úsilí českého duchovenstva*, Praha: Blahoslav, 1951, 113 s.
- Kdo žíznil, ať přistoupí--*. Brno: Brněnská diecéze Církve československé husitské, 2010, 78 s. ISBN 978-80-7000-057-1, s. 10-11.
- KIESLING, Norbert a Věra ILKOVÁ. *Pavel Janák*. Vyd. 1. V Řevnicích: Arbor vitae, 2011, 319 s. ISBN 978-80-87164-38-9.
- KLÍPA, Jan (ed.). *Liturgický prostor v současné architektuře*. Praha: Sít', Ekumenické nakladatelství, 2009, 76 s. ISBN 978-80-86040-17-2.
- KYBAL, Vlastimil. *M. Matěj z Janova: jeho život, spisy a učení*. 2. vyd. (repr.). Brno: L. Marek, 2000, xxi, 330 s. Pontes Pragenses. ISBN 80-862-6305-3.
- NETUŠIL, Jaroslav. *František Bílek v Církvi československé husitské*. Praha: Ústřední rada Církve československé husitské, 2000.
- PIJOAN, José. *Dějiny umění/3*. 4. vyd. Praha: Balios, 1998, s. 7-21. ISBN 8071768669.
- SEDLÁČKOVÁ, Ema. *Kostel svatého Mikuláše na Starém Městě pražském*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 1949.

- ŠKODA, Eduard. *Pražské svatyně*. Praha: Libri, 2002, ISBN 80-7277-098-5, s. 42-47.
- TONZAR, David. *Vznik a vývoj novodobé husitské teologie a Církev československá husitská*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2002, 210 s. ISBN 80-246-0499-X.
- VAVERKA, Jiří. A KOL. *Moderní sakrální stavby církví a náboženských společností na území Čech, Moravy a Slezska*. Brno: Jota, 2004.
- VAVERKA, Jiří, Zdeněk BUREŠ, Karel RECHLÍK, Dušan REIDL, Jiří ŠINDELÁŘ a Jaroslav ŠTIKAR. *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001.
- VLČEK, Pavel. *Umělecké památky Prahy*. 1. vyd. Praha: Academia, 1996, 639 s. ISBN 80-200-0563-3, s. 97-100.
- VOGEL, Jiří. *Církev v sekularizované společnosti*. Brno: L. Marek, 2005.
- WENZLOVÁ, Amáta. Sakrální architektura Církve československé husitské: Vývoj a utváření v počátečním období. In: BUGEL, Walerian. *Liturgická a eklesiální pluralita na území Československa v první polovině 20. století*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 159-181. ISBN 978-80-244-2907-6.
- WIRTH, Zdeněk. *Architekt Josef Gočár*. Praha: Svoboda, 1947. nestr.

c) elektronické zdroje

- Bohoslužbný řád Církve československé husitské. [online]. 1971 [cit. 2013-11-07]. Dostupné z: www.ccsch.cz
- CAGAŠ, Petr. Etapová obnova objektu Husova sboru architekta Janáka. [online]. 2009 [cit. 2013-11-07]. Dostupné z: www.archiweb.cz
- Církev československá husitská* [online]. [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: www.hradec.ccschk.cz
- FRÝDL, David. Vývoj liturgického prostoru Husova sboru ve Vršovicích. [online]. 2010 [cit. 2013-11-07]. Dostupné z: www.husuvsbor.cz
- HANDOVÁ, Veronika. Jan Milíč z Kroměříže. [online]. [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://www.getsemany.cz/node/886>
- La chapelle Notre-Dame du Haut. [online]. [cit. 2013-11-07]. Dostupné z: www.collinenotredameduhaut.com
- SALAJKA, Milan. Portrét Církve československé husitské. [online]. 2007 [cit. 2013-11-07]. Dostupné z: www.ccsch.cz

Stručná historie. [online]. [cit. 2014-04-03]. Dostupné z: www.ccsch.cz

TICHÁ, Jana. Mariánská kaple Notre-Dame du Haut. [online]. 2009 [cit. 2013-11-07].

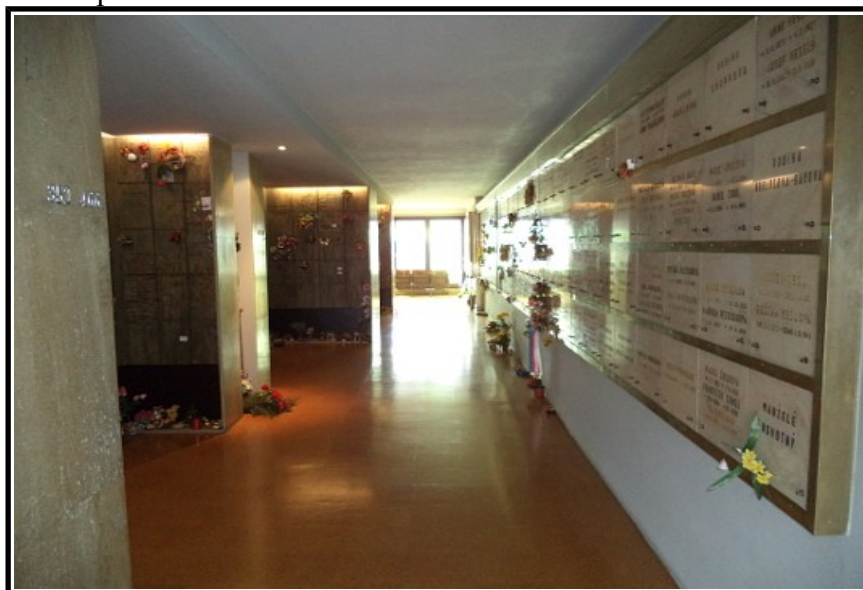
Dostupné z: www.archiweb.cz

Seznam příloh

- příloha č. 1: Malé kolumbárium sboru v Praze na Vinohradech, archiv autorky
- příloha č. 2: Interiér sboru v Praze Vršovicích r.1931, FRÝDL, David. Vývoj liturgického prostoru Husova sboru ve Vršovicích. [online]. 2010 [cit. 2013-11-07]. Dostupné z: www.husuvsbor.cz
- příloha č. 3: Interiér sboru v Praze Vršovicích 1950, FRÝDL, David. Vývoj liturgického prostoru Husova sboru ve Vršovicích. [online]. 2010 [cit. 2013-11-07]. Dostupné z: www.husuvsbor.cz
- příloha č. 4: Husův Sbor Praha Vršovice druhá polovina 70. let, FRÝDL, David. Vývoj liturgického prostoru Husova sboru ve Vršovicích. [online]. 2010 [cit. 2013-11-07]. Dostupné z: www.husuvsbor.cz
- příloha č. 5: Dnešní podoba Husova sboru ve Vršovicích, FRÝDL, David. Vývoj liturgického prostoru Husova sboru ve Vršovicích. [online]. 2010 [cit. 2013-11-07]. Dostupné z: www.husuvsbor.cz
- příloha č. 6: Husův sbor Brno Botanická, Husův sbor Církve československé. [online]. [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: www.bam.brno.cz
- příloha č. 7: Husův sbor Brno Botanická- interiér, Husův sbor Církve československé. [online]. [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: www.bam.brno.cz
- příloha č. 8: Sbor Brno – současná podoba, Husův sbor Církve československé. [online]. [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: www.bam.brno.cz
- příloha č. 9: sbor kněze Ambrože, BENEŠOVÁ, Marie. *moderní architektura Hradce Králové*. 1. vyd. Hradec Králové: Garamon, 2000, ISBN 80-902-5937-5, s.83.
- příloha č. 10: Sbor kněze Ambrože, BENEŠOVÁ, Marie. *moderní architektura Hradce Králové*. 1. vyd. Hradec Králové: Garamon, 2000, ISBN 80-902-5937-5, s.83.
- příloha č. 11: Sbor kněze Ambrože -půdorys, BENEŠOVÁ, Marie. *moderní architektura Hradce Králové*. 1. vyd. Hradec Králové: Garamon, 2000, ISBN 80-902-5937-5, s.83.
- Příloha č. 12: Současný interiér sboru kněze Ambrože v Hradci Králové vzato z www.hradec.cshhk.cz
Církev československá husitská [online]. [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: www.hradec.cshhk.cz
- příloha č. 13: Kostel sv. Mikuláše v Praze na Staroměstském náměstí, archiv autorky
- příloha č. 14: Kostel sv. Mikuláše v Praze na Staroměstském náměstí, archiv autorky

Obrazová příloha

příloha č.1: Malé kolumbárium sboru na Vinohradech

archiv autorky

příloha č.2: Interiér sboru v Praze Vršovicích r.1931

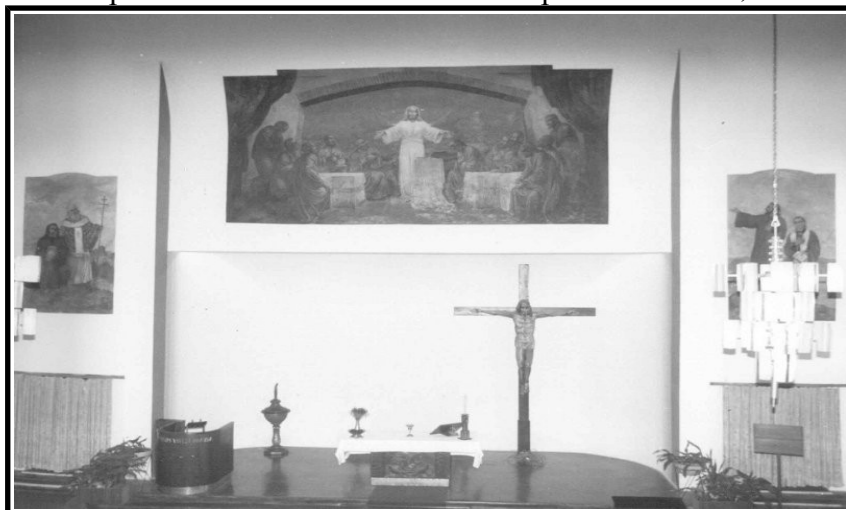
FRÝDL, David. Vývoj liturgického prostoru Husova sboru ve Vršovicích. [online]. 2010 [cit. 2013-11-07]. Dostupné z: www.husuvsbor.cz

příloha č. 3: Interiér Husova sboru v Praze Vršovicích r. 1950

FRÝDL, David. *Vývoj sboru ve Vršovicích*. [online]. 2010 [cit. 2013-11-07]. Dostupné z: www.husuvsbor.cz

příloha č. 4: Sbor Vršovice druhá polovina 70. let,

FRÝDL, David. *Vývoj liturgického prostoru Husova sboru ve Vršovicích*. [online]. 2010 [cit. 2013-11-07]. Dostupné z: www.husuvsbor.cz

příloha č. 5: Dnešní podoba Husova sboru ve Vršovicích

FRÝDL, David. *Vývoj liturgického prostoru Husova sboru ve Vršovicích.* [online]. 2010 [cit. 2013-11-07]. Dostupné z: www.husovsbor.cz

příloha č.6: Husův sbor Brno Botanická

Husův sbor Církve československé. [online]. [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: www.bam.brno.cz

příloha č.7: Interiér sboru v době vzniku, Sbor Brno Botanická

Husův sbor Církve československé. [online]. [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: www.bam.brno.cz

příloha č. 8: Současná podoba

Husův sbor Církve československé. [online]. [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: www.bam.brno.cz

příloha č. 9: Sbor kněze Ambrože

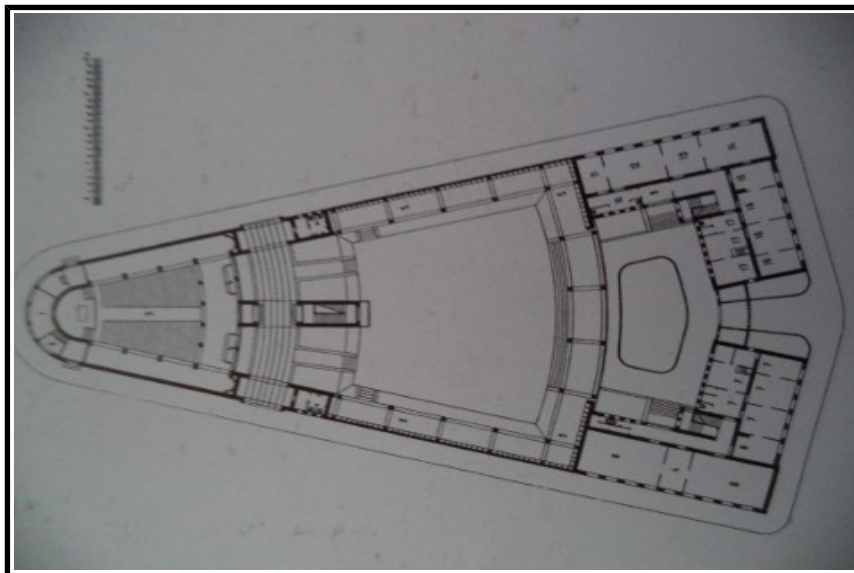
BENEŠOVÁ Marie. moderní architektura Hradce Králové. 1. vyd. Hradec Králové: Garamon, 2000, ISBN 80-902-5937-5, s.83.

příloha č. 10: Sbor kněze Ambrože

BENEŠOVÁ, Marie. moderní architektura Hradce Králové. 1. vyd. Hradec Králové: Garamon, 2000, ISBN 80-902-5937-5, s.83.

příloha č. 11: sbor kněze Ambrože -půdorys

BENEŠOVÁ, Marie. moderní architektura Hradce Králové. 1. vyd. Hradec Králové: Garamon, 2000, ISBN 80-902-5937-5, s.83.

Příloha č. 12. Současný interiér sboru kněze Ambrože v Hradci Králové

www.hradec.ccshhk.cz, *Církev československá husitská [online]. [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: www.hradec.ccshhk.cz*

příloha č. 13. sv. Mikuláš, Praha-Staroměstské náměstí

archiv autorky.

příloha č. 14. Kostel sv. Mikuláše – interiér

archiv autorky